

Krivda in usoda molččnikov

Nad Slovenci se te čase izpolnjuje svetopisemski izrek: »če bodo ti molčali, bodo kamni vpili«. Kamni vpijejo o krivdi in zločinu Osvobodilne fronte nad slovenskim narodom in nad vsem, kar mu je svetega. Kamni vpijejo v Jelendolu, v kočevskih gozdovih, kraških gmajnah, po gorenskih planinah, po štajerskih dolinah. Kamni vpijejo na ljubljanskem pokopališču, kjer smo prav te dni obhajali drugo obletnico, kar je brat ubil enega svojih najvidnejših in za narod zaslužnih bratov, dr. Marka Natlačena.

Kamni vpijejo, ker tisti, ki bili morda prvi poklicani vpiti, spričo vse te strašne slovenske groze in zločina nad domovino molče. In tem, ki molče prav v dnehi naših grozljivih obletnic, ko kamni najbolj glasno vpijejo, je namenjena danes naša uvodna beseda.

Ko so pred kratkim nekega vidnega ljubljancina, ki je imel vedno precejšen vpliv na javnost s pisano in govorno besedo in je tudi sicer veljal za uglednega in modrega moža, vprašali, kaj misli in kaj pravi kot Slovenec in človek na to, da so komunisti pobili na tisoče Slovencev in razdejali na stotine slovenskih domov, je rekel, da se ne bavi s politiko in da je vsa njegova politika v tem, da molči.

S tem primerom hočemo poudariti, da ne smemo iskati vzrokov za razmah Osvobodilne fronte in za pokolji, ki ga je uprizorila med našim narodom, zgolj v njeni agitaciji in v sredstvih, ki jih je uporabljala, torej ne le v njenem delu, ampak tudi v vztrajnem, trdnem, nerazumljivem, verjetno pa v strahopetnem in neznačajnem molku tistih ljudi, ki bi po svojem položaju in po svojem ugledu, če že ne po vesti in kot Slovenci bili dolžni s pisano in govorno besedo posvetiti v nejasno in zapeljivo stanje, ki je nastalo z »narodno osvobodilnim« gibanjem. Ni se ne bomo zmotili, če zapišemo, da je Osvobodilna fronta dosegla pol svojega krvavega in uničevalnega uspeha že s tem, da se ji je s taktičnim manevrom (v OF so združene vse stranke) ali s nasiljem (strahovalni umori) posrečilo zapreti sapo tistim, o katerih je mislila, da bi ji bili po svoji idejni usmerjenosti in gromkih predvojnihih besedah nasprotni in ki bi po našem bi bili nekeake uradno dolžni spregovoriti vsaj polovico tistega, kar so prej vedno govorili za blagor ljudstva. In to je tisti vogelni kamen, nad katerim so se spotaknili marksistkateri od takih, ki se ne bi smeli zaradi ljudstva.

Kje so bili v usodnem trenutku, ko je šlo za pravo in odkrito besedo o komunizmu, gromovniki, ki so ljudi ob vsaki priliki utili, da je treba za idejo vse žrtvovati, da je treba iti sanje v boj in celo v smrt?

Kje so bili tisti, ki so grmeli, da je sladko za domovino umreti, pa so se tega reka nautili iz zgodovine. Ko bi pa morali sami pokazati, kako je treba živeti po njem, so skrili glavo v pesek ali pa so se nesli pod varnejše nebo, kakor je naše?

Kje so bili vsi tisti pisani in veliki iskaleci pristne slovenske besede, ki so veljali za tako zaslužne Slovence, da jih ni in jih ne bo rodila nikoli več slovenska mati, niso pa vedeli nobene pristne in poštene besede, ko je bilo treba v najhujši uri napisati resnico o komunizmu in povedati, kam naj ljudstvo krene in kje je njegova pot, da se bo rešilo?

Kje so bili drugi pisani vseh panog, učni tako, da so svojo modrost komaj sami razumeli, pa nihče drugi; ki so preliči morje črnila v službi marksistkater, za slovenski narod jaleve znanosti, niso pa imeli peresa, da bi znanstveno pokazali, kaj je komunizem, kam nas vodi in kaj nam prinaša v vseh svojih oblikah?

Kje so bili vsi, ki so vedno radi dali podpis celo na kuhinjske recepte in resolucije za gnojnice jame, samo da so veljali za prave, iskrene, na vse žrtve pripravljene rodoljube, niso pa imeli besede proti komunizmu tedaj, ko bi taka beseda ogromno koristila in bi z njo prihranili življenje prenekateremu poštenemu in idealnemu Slovencu za sedanje čase in za teden, ko bomo poštenih, pravih, naših stvari vdanili ljudi potrebovali? Tako pa jih je Osvobodilna fronta vpregla v svoj pogubni voz, ali pa so padli pod rdečimi krogli, ker se niso dali vpreči vanj.

Pisati o trpni preteklem deležniku predpreteklega časa in o zadnjem členu na levi nogi neznanega govornice so naši učenci utegnili, pisati pa o trpnem deležniku sedanjega časa, ko se narod bori za obstoj, svoj in njihov, ko dobesedno trpi, četudi v resnici, neslovnični obliki, pa niso utegnili!

Nikjer jih ni bilo in jih tudi ni moglo biti. Zato jih ni moglo biti, ker jim je bilo vse: ideja, vera, narod, Bog in vrag, žrtve, in vse drugo, kar je ljudstvo imelo za svojo duhovno in drugačno dediščino in dobrino, za katero je bilo pripravljeno žrtvovati vse in je tudi žrtvovalo, ker je vse to bilo tem ljudem samo kupčija; ker so poznali v svojem življenju samo en cilj, uteti nenasitno lakoto svojega napuha in žepa.

Kaj je bil tem ljudem mlad, cvetoč kmečki fant, ki je s kipečo silo svojega zdravja razveseljeval oko starega, zgraganega očeta, ko je v sinu gledal obratnevo svojega rodu, imena in zemlje. Oni vsega tega v njem niso videli. Videli so kvečjemu volilno kroglico ali

Die Steine schreien gegen die OF... Ein Bild von Gedächtnisfeier am Grabe des ermordeten dr. M. Natlačen in Laibach am 13. X. Kamni vpijejo proti Osvobodilni fronti... Slika s spominke slovesnosti na grobu umorjenega dr. M. Natlačena 13. oktobra letos.

„Bodite edini vsi, ki svoj narod zares ljubite...“

Govor ljubljanskega škofa dr. Gr. Rožmana na grobu † dr. Marka Natlačena

Na spominski svečanosti, prirejeni ob drugi obletnici, kar je Osvobodilna fronta dala ubiti bivšega bana dr. Marka Natlačena, je ljubljanski škof dr. Gregorij Rožman imel na pokojnikovem grobu v petek, 13. oktobra, naslednji govor:

»Če pšenično zrno ne pade v zemljo in ne umrje, ostane samo, če pa umrje, obrodi obilo sadu, to besede Zveličarja, ki je o sebi rekel: »Jas sem vstajenje in življenje, nam prihajajo na misel, ko na drugo obletnico smrti stojimo ob grobu slovenskega bana dr. Marka Natlačena.

Ta grob nam je danes spomin in simbol vseh onih tisočev znanih in nezanih grobov, v katerih počivajo izmurni in mnogokrat okrujena trupla vseh, ki so se iz svojega najglobljega prepričanja in iz ljubezni do svojega naroda kakor koli borili zoper največje sle, ki proti materialni in duhovni kulturi našega naroda, zoper brezbožni komunizem. Od tega, nam vsem draga groba hitijo naše misli in naše molitve k vsem grobovom, ki krijejo žrtve brezbožnega komunizma.

Kakor pšenična zrna so padli vsi ti v našo zemljo, ki jo je pustil Bog zanje razorati od rdeče revolucije naši miselnosti in našim svetlim izročilom tujega komunizma. Navidezno so uničeni in zdi se nam, da so vrzeli, ki jih je njihova smrt vsekala, tako velike in nevarne, da jih ni mogoče več zamašiti. Kakor kmet smo, ki je vsejal žito, a ga je ostalo le prgišče v kašči. S strahom in skrbjo misli, s čim bo prehranil družino do žetve, ki je še daleč.

Kakor mora pšenično zrno umreti, da obrodi obilo sadu, tako — verujemo — je Bog pustil tudi te idealne bore in tihe junake umreti, da iz njihovih grobov zraste obilen sad.

Dvoje vrste sad: za nje same in za narod. Umrli so v veri, v izpolnjevanju dolžnosti, ki so jih imeli po sodbi lastne vesti za svete in Bogu všečne; umrli so v zvestobi do konca, zato upamo, da se je njih žalost že v veselje spremenila, da so po besedi psalmista že prišli v božje shrambe, z veseljem nesoč snopje bogate žetve, ko so prej jokaje šli sejat svoje seme, seme lastne krvi in tuzem-

glas, ki jim bo klical slavo. Zato jim tudi danes ne pomeni nič dejstvo, da toliko in toliko takih mladih ljudi, ki bi bili edino poročstvo za našo bodočnost, ni več. »Narod je zato tukaj, da krvavi,« je dejal nekdo od teh ljudi, ko se ga prišli prositi, naj se ob tem trpljenju zgane in spregovori.

Skoraj bi nam bile propadle vse: rod, ime in zemlja. Propadle zato, ker so tisti, ki bi morali govoriti, molčali. Molčali zato, ker iz njih ni imelo kaj govoriti. Govori samo vera, močna vera v nekaj in prepričanje o lastni stvari. To dvoje govori tudi takrat, kadar se lomi svet, in se ne boji smrtnih sen, če grozijo. Če ne govori v hudi uri, ni vera, ampak puha beseda, fraza, neresnica, zlaganost in ponarejenost.

Če ni propadle prav vse, je zaslug povsem drugje, ne v modrečih in prerokih. Bog je bil tako dober, da je v

Dalje na drugi strani.

skega življenja. Upamo, da bodo iz teh grobov na veliki Gospodov dan njihova trupla, ki so jih sejali v minljivosti in slabosti, vstala v neminljivosti, časti in moči. To je njihov oseben sad, same zanje.

Isti zakon velja za življenje naroda. Tudi narod doživlja usodno težko čase, ko v žalosti in solzah seje najdražje seme, ki bi ga po človeški sodbi nujno potreboval, da ne shira in ne pogine, seje v brazde od sovrašne ali krvave bratske roke izorane.

In kakor daleč seže njegova solzna oko, ne vidi konca tej žalostni setvi in sazne dvomiti, če bo iz tega semena za življenje naroda sploh kaj zrastle. In verno srce vprašuje: Zakaj tako, Gospod, zakaj? Zakaj so samani vse naše prošnje, tako se so solzami in krvjo zalite? Pa mu Gospod iz nebes po prerokovih ustih odgovarja: »Kolikor višje je nebo od zemlje, toliko višje so moja pota od vaših potov, in moje misli od vaših misli.«

Tolikšne žrtve, padle v zvestobi, resni in ljubezni, tudi narodu oborožilo obilo sadu. Kakor vsaka setev potrebuje svoj čas za rast in sorenje, tako tudi ta naša narodna setev, vsejana v deset in deset-tisoč grobov. Taka setev zori deset ali celo stoletja, a dosori gotovo v času, ki ga je Vsemogočni in Vsevedni določil. Sejeme sedaj mi, najbrže še ni povsem končano ta setev, ne vome pa, ali homo dosorelo setev tudi učakali. Ni to važno,

saj pravi Gospod: »Eden seje, drugi žanje, drugi rod za nami bo morda šele veselo zbiral sadove sedanje krvave žetve; navzile temu bo res, da se bosta po isti Gospodovi besedi skupno veselila sejanec in ženjec.

Ob tem grobu se zavemo še svoje dolžnosti, da storimo vse, kar je na nas, da bo ta setev v rošitev in boljše življenje naroda hitro dozorela, da jo bo še sedanji rod mogel požeti in uživati. Kaj je v tem pogledu naša dolžnost? Da se ravnamo dosledno in zvesto po nauku, ki ga nam iz teh posvetenih grobov daje naš dr. Marko Natlačen in tisočeri njegovih tovarišev. In ta nauk je:

»Bodite edini, podajte si roke, strnite trdno svoje vrste vi vsi, ki pravite, da narod zares ljubite, da mu želite ohraniti življenje in mu pripraviti lepšo, svobodnejšo in bolj blagoslovljeno bodočnost na temelju resnice, pravice in ljubezni, ki je za vse človeštvo zakonjena v božjih zapovedih. Vi vsi, ki to resno hočete, bodite enega srca in ene misli v tej uri. Naj vas ne bega in ne plaši nič, kar navidezno še grozi. Skovani v eno voljo, eno ljubezen in ene moči stojte trdno in vztrajajte zvesto do konca.

Dragi rajni bratje in sestre! Sprejemamo to vaše navodilo, ki ste ga podpisali s lastno krvjo. Vaš zgled in vaša svetoba nam ostaneta dragocena in sveta zapuščina. Zato naš odgovor vam: »Ene v zvestobi do konca!«

Jelendolska noč

(22.—23. X. 1943.)

Noč nagnila svoje črno lice je nad bore, smreke, zvezde so ji na trepalnice kot solze pripolzele, kladivo nekje tam daleč je odkrnilo kos časa, globočine večnosti so nemo vase ga sprejele, veter vzgibal rahlo, rahlo je ozračja mirne reke; gozd tam spred leži, glej, kot v puščavi sivi črna jasa!

Glej, med debli dolga, nema vrsta trudno omahuje! Zica gloda jim zapetja, bolečina v srch rjuje, toda rosa ne omoči jim skelece, vneta veke, groza smrti iz oči osteklenelih v noč jim sika, a iz duše, stokrat prestreljene, ni izstrelka krika. Dlan koščena, mrzla gre jim čez izmognana telesa, krč, ki brani se pogina, se jim skriva pod obleke, skoz pekel trenutkov zadnjih pa že zro svoj dom — nebesa.

Ob straneh se krohatajo, topotajo rdeči kajni, iz živalskih ust dežijo na zvezance kletve, pljunki, od kopit pušk, brzostrelk škropijo nanje besni sunki, a mučenci, vsi že z dušo v onostranstvu, zvesti, vztrajni so v svetniški vdanosti, krotkosti — k Bógu šepetajo zanje, ki ženó jih — bratje — v gozda klavnično krvavo! O, čim bliže Golgoti so, tem svetleje se smehljajo; kot pod nožem jagne vsak pod rablji vdano sklanja glavo...

Vrsta v gozdu je obstala pred izkópno kotanjo kakor pred ogromno, rjavo in izropano lobanjo; prvi trop na rob kotanje stopi, čaka... brzostrelke jeklo vanje hruhnejo, iz prsi, čel jim curki vroči brizgnejo in zadnji stoki blazno planejo med jelke in sesedejo se strti v črna nedra gluhi noči; trupla padajo jim v žrelo jame kot ubiti vrči — o to stokanje, hropenje in ti mučeniški krč!

Vrsta krči se — kot kačo žrelo groba jo požira in mučenci kakor zrna padajo v prst razkopano; kot oči krvave ogenj vanje se od straž ozira... Noč se zdrža — joj, iz jame to hropenje neprestano! Toda rablji so končali in zasuli ne še mrtve — in s krvavimi rokami v noč odšli po nove žrtve...

Vinko Zitnik.

IZ VSEBINE:

- Stran 1.: Krivda in usoda molččnikov.
- Stran 3.: Nikoli! (Nauk Jelendola: med Slovenci in komunizmom ni sprave.)
- Stran 4.: Pol leta domobranskega dela, bojov in uspehov v škofiji Laki.
- Stran 5.: Pred rdečimi izpraševalci in sodniki.
- Stran 6.: Simonu Gregorčiču ob stoletnici rojstva.
- Stran 8.: Velikega slovenskega misijonarja velikega dela.

Nekaj o Primorcih

Ko je ura prečiščevanja za Slovence v Gorici minula, so prišli še drugi, celo taki, ki nekaterim redkim slovenskim inteligentom in narodnim stražarjem, rojenim slučajno na Kranjskem, očita jo njihovo »kranjstvo«, pri tem pa ne pomislijo, da živi, in sicer v bolj udobnih in morda bolj varnih razmerah v Ljubljani najmanj 20.000 družin, katerih očetje so doma z Goriškega, s Krasa, s Primorskega.

Kje je torej razmerje med Goričani, stanujočimi sedaj v Ljubljani, in med »Kranjci«, ki so prišli pomagat svojim bratom na Goriško? In še med temi je največ takih, katerih starši so nekoč živeli in delali, vsaj pred l. 1914. na Primorskem! Kje ima torej goriški politični očitati takemu »privranganemu Kranjcu«, češ mi bomo ostali, vi boste pa šli! Goričani so pričeli v Ljubljano prihajati že okoli l. 1914, ko Italija ni bila niti še v prvi svetovni vojni, prihajali so neprestano tja vseh 30 let in nihče jih ni motil, da si ne bi mogli ustvariti novih življenjskih pogojev. Da, Kranjci so jih spustili celo na prva mesta povsod, bodisi v gospodarstvu, v kulturi, v politiki.

Narobe se je zgodilo lani: Primorci, oziroma razvajeni sinčki ljubljanskih goriških družin so ostali v Ljubljani, ko jih je klical glas njihove ožje dežele, dežele njihovih očetov, Goriške. Na Goriškem so našli ljudje klicali na pomoč od povsod. Rabili smo bivšo goriško inteligenco in zlasti ono mlajšo, ki je po poreklu iz naših krajev, pa so je rodila drugod.

Le malo se jih je odzvalo, le malo jih je zapustilo polne egiptovske, reci ljubljanske lonce, dočim so imeli prej polna usta besed za »neodrešene« brate.

Prišlo je na Goriško mnogo idealnih mož in fantov, ki so svoje naloge prevzeli resno in z vsem idealizmom. Te vidimo še vedno na Goriškem, s kakšno vneto se trudijo bodisi za prosvetni dvig, za razčiščevanje pojmov med goriškim slovenskim prebivalstvom, pa tudi v obrambo našega ljudstva pred gozdnimi tolovaji.

Prišli so sem tisti, ki niso imeli ne uglednih družin, ne mogočnega zvez kje na visokih ljubljanskih ali celo belgrajskih mestih, ki pa so imeli nekaj več kakor zveze, imeli so neizprosno voljo in idealizem pomagati goriškemu ljudstvu, seveda pa nikakor biti za hlapce raznim goriškim političnim, ki bi sedaj radi prevzeli poveljstvo in vodstvo in bi se hkrati tudi radi skrili pred morebitno odgovornostjo.

(»Goriški list«.)

Iz komunističnega »načrtnega« gospodarstva

V roke smo dobili dopis predsedstva SNOS, komisije za upravo narodne imovine, akt št. 100, ki je bil izdan na »položaj« (kakšna korajžal) dne 26. julija 1944. V tem dopisu naroča komisija za upravo narodne imovine vsem okrajnim narodno osvobodilnim odborom, naj mu pošljejo podatke o vsej narodni imovini na njihovih področjih, in sicer ločeno za javno razlašeno in opuščenno imovino. Dalje naroča, naj odbori javijo, koliko je bilo pobranega (po pravici rečeno: ukradenega) pridelka (ozimine). Podpisani je neki Skočir.

Na ta poziv je okrajni narodno osvobodilni odbor Stična dne 31. julija odgovoril takole:

»Eno posestvo je last Kmečkemu hraniševu in posojilnega doma v Ljubljani, ki pa uradno še ni zaplenjeno. Po vdoru »bele garde« (pri tem misli domobranci) je to posestvo upravljal okrajni odbor Stična, ki je vso zemljo razdelil za eno leto med najrevnejše v obdelovanje. V lastni reziži je okrajni odbor posejal 250 kg pšenice. Kdo jo je požel, ni mogoče ugotoviti. Posestvo je veliko za cel kmečki grunt. Podpisani je neki »Albanec«.

Ali se vam ne zdi, da je to res »načrtno« gospodarstvo. Odbor ni mogel ugotoviti, kdo je požel z 250 kg pšenice posejano površino! Kaj hočete še z glednega »načrtnega« gospodarstva. Naši kmetje se bodo morali še dolgo časa učiti, kako se »načrtno« gospodariti in tega se bodo naučili naučili pri komunistih po zgornjem zgledu. Predsedstvu SNOS-a iskreno čestitamo na takem gospodarjenju! Če odbor tega še ni sporočil Jožetu Stalnu, naj to brž stori, ker bo odboru gotovo čestital in ga poslal v mednarodno gospodarsko komisijo, kajti prepričani smo, da je okrajni odbor Stična v gospodarstvu prekosil samega poglavarja rdeče Sovjetije.

Položaj na evropskih bojiščih v zadnjem tednu

Zahodno bojišče

V zadnjem tednu se je silovitost bojev na vsem zahodnem evropskem bojišču še stopnjevala, kar je bilo treba tudi pričakovati, saj so Angličani in Amerikanci od trenutka, ko se je njihov bojni stroj ustavil na belgijsko-holandski ter ob nemški meji, dovažali na bojišče po kopnem in po zraku vedno nove ogromne sile, na drugi strani pa so se tudi Nemci dobro pripravili na obrambo, kar najbolje dokazujejo njihovi uspešni boji in nastopi tudi v zadnjem tednu.

Po zavezniškem velenadu, ki so ga nemška uradna vojna poročila že davno prej napovedala in potemtako z njim tudi računala, so se vneli siloviti boji na vseh zahodnih obrambnih črti, od izliva reke Schelde na Nizozemskem do švicarske meje. Povsod so zavezniške vojske skušale v enem samem zamahu prebiti nemško obrambo in zlomiti njen trdovraten odpor, a ni se jim to posrečilo niti na enem bojnem odseku. Najbolj krvavo pa so morale plačati te svoje poskuse vprav tam, kjer so se boji odigrali že na nemških tleh, t. j. pri Aachenu in njegovi okolici. Spet nov dokaz, kako trden je nemški sklep, braniti vsako ped nemške zemlje za vsako ceno, pa tudi dokaz, da je nemški vojak povsod na mestu in da se zaveda, da mora imeti pred očmi samo zmago, če hoče nemškemu narodu izvoziti mesto, ki mu po njegovih zaslugah za razvoj evropske omike, po njegovem številu in življenjski sili pripada.

Težišče bojev na zahodu je bilo tudi v pretečenem tednu pri Aachenu, čeprav tudi na drugih odsekih zahodnega bojišča ne moremo govoriti le o kakšnih obmejnih praskah. Že konec prejšnjega tedna pravi nemško uradno poročilo, da so Amerikanci vzhlic visokim izgubam, ki so jih utrpeli prejšnje dni, še naprej poskušali za vsako ceno obkoliti mesto Aachen. Nemške čete so se temu odločno uprle. Zlasti siloviti so bili boji v gozdu pri Rötgenu, jugovzhodno od mesta. S protinapadi so Nemci naslednji dan potisnili ameriške oddelke severno od Aachena v obrambo, medtem ko je sovražniku vzhodno od mesta po hu-

dih bojih uspelo nekoliko napredovati. V gozdu pri Rötgenu so Nemci spet odbili nasprotnika, čeprav je navalil z močnimi silami. Potem so Amerikanci poskusili še s pomočjo letalstva doseči pri Aachenu kak večji uspeh. A tudi to se jim ni posrečilo, prav tako pa so se izjalovili na vzhodnem robu mesta sovražnikovi napadi z oklepniškimi in pehotnimi silami. Nemci so spet potisnili sovražnika nazaj tako severno in severovzhodno od mesta. Razvili so se potem boji iz postojank. V njih so Amerikanci dosegli le skromne uspehe, zaradi česar so začeli drugače obračunavati s stari cesarskim mestom. Začeli so ga obmetavati z najtežjimi bombami in granatami, a napadi s severa in juga so spet obšli pred nemško obrambo.

V težkih pozicijskih bojih, ki so se razvili za Aachen in zahtevali na obeh straneh velike izgube, so nemški oklepniški oddelki vrgli sovražna krala, ki so se skušala skleniti severno od mesta, znova nazaj in spet zasedli več prej izgubljenih krajev.

V začetku tega tedna je težka bitka za Aachen dosegla nov višek. Amerikanci so skušali s dvema svežima pehotnima in eno oklepniško divizijo dokončno obkoliti mesto, pri čemer jih je močno podpiralo letalstvo. Res se jim je posrečilo, da so nemško zvezo z mestom nekoliko zožili, a niso je mogli odrezati. Tako Aachen, ta prva večja obrambna postojanka na nemških tleh, tudi po tem tednu najbržejših bojev še vedno kljubuje vzhlic vsem še tako besnim sovražnim sunkom.

Na Nizozemskem je tudi že konec prejšnjega tedna prišlo do ogorčenih bojev južno od izliva Schelde. Sovražnik, ki se je bil izkrcal vzhodno od Bredkensa, je utrpel hude izgube. Z zemeljske ožine, ki spaja celino s polotokom Bevelandom, so Nemci spet pregnali Kanadčane in jo osvojili. Kanadci so svoje napade z mostišča jugovzhodno od Bredkensa ponovili, a uspeli niso. Prav tako so se izjalovili vsi sovražni napadi od izliva Schelde do reke Maas. Tudi petkrat ponovljeni napad na ožino, ki drži na Beveland, je propadel. Z uporabo številnih oklepnikov in s pomočjo letal je sovražnik uspelo pri Bredkenu južno od izliva Schelde na nekaterih mestih vdreti v nasprotnikove postojanke. Pri protinapadu na ožini pri Bevelandu pa je Nemcem padel v roke celo nek kanadski brigadir.

Po zadnjih poročilih se siloviti boji od spodnji Scheldi nadaljujejo, položaj pa se na tem odseku bistveno ni spremenil. Tudi tod je bil pretečen teden za zaveznike tedni brezuspešnih poskusov, da bi omajali nemško obrambo.

Na južnem odseku zahodnega bojišča, t. j. nekako ob bivši nemško-francoski meji, so se zadnji teden prav tako odigrali precej bolj krvavi boji kot prej, tako na bojišču severovzhodno od Nancyja, v Parroyskem gozdu, na odsekih od Metzja do vzhodno od Epinala in na obeh straneh Remiremonta, kjer nastopajo na zavezniški strani zlasti alžirske in maroške čete. Tu je sovražnik konec prejšnjega tedna dosegel nekaj kraljevih uspehov, izjalovili pa so se vsi njegovi poskusi v dolini Mosele, kjer so Nemci ponovno zavzeli trdnjavo Driant. Sovražnik že več dni napada tudi nemške postojanke pri Metzju. Vzhodno od Epinala in jugovzhodno od Remiremonta se nadaljujejo boji za gozdove in gorske postojanke.

To bi bila v glavnem slika bojev na zahodu v zadnjem tednu, bojev, ki so zaradi svoje srditosti zahtevali na obeh straneh hude izgube. Da so Nemci v tem času izvedli tudi nekaj zelo uspešnih protinapadov, dokazuje tudi precejšnje število ujetnikov, ki so jih dobili v roke. Tako pravi nemško vojno poročilo z dne 17. oktobra, da so Nemci v prvi polovici oktobra ujeli 3259 mož, zaplenili ali uničili pa 765 oklepnikov in oklep, izvidniških vozov, 49 raznovrstnih topov ter mnogo drugega orožja in vojnega blaga.

Pri pregledu bojev na zahodu moramo omeniti še, da so posadke St. Nazaira, Lorienta, La Rochelle in nekatere druge uspešno motile sovražne napadalne priprave s številnimi izvidniškimi in naskakovalnimi nastopi, poudariti pa je treba tudi, da London in nekateri drugi kraji v južni Angliji ves teden niso imeli miru pred nemškim povračilnim orožjem »V 1c.

Boji v Italiji

Kar zadeva boje v Italiji je brez dvoma marsikoga presenetilo dejstvo, da zavezniška vojska, v kateri se bi jejo najrazličnejše narodnosti od Norvežancev do Poljakov, niti zdaj, ko je na vzhodnem koncu tega bojišča, t. j. ob jadranski obali, obšla apeninski gorski hrbet, na srednjem odseku pa pritiskala čez Apenine tako globoko, da s težkimi topovi lahko že doseže samo Bologno, ne more nikamor naprej, čeprav se je pred njo že odprla široka Padova nizina. V tem vidimo spet dokaz, da Nemci tudi na svojo južno bojišče polagajo veliko važnost in da ga skušajo tudi še naprej držati, čeprav so na zahodu Angloamerikanci dospeli že do pravih nemških tal in so na jugovzhodu Sovjeti prodrli že do Tise. Dejstvo je, da se Nemci v Italiji bore še vedno ob Apeninih in da še vedno ni prišel čas za njihov taktični umik na nove, severnejše postojanke.

Konec prejšnjega tedna je ameriški in angleški pritisk v Etruskanskih Apeninih ter ob jadranski obali zaradi hudih izgub v prejšnjih dneh nekoliko ponehal, a ko so zavezniki dobili nova ojačenja, so se boji na obeh straneh ceste Florenca-Bologna znova huje razvneli. Angloamerikanci so v njih z največjo težavo zavzeli neko višino, na vzhodnem odseku pa tudi napredovali le za nekaj sto metrov, medtem ko so njihovi poskusi ob ligurski obali propadli.

V začetku tega tedna se je peta ameriška armada južno od Bologne spet z vso silo pognala v krvavi ples. Vzhlic vsem prizadevanjem pa ji je uspelo zavzeti le neko višino in malenkostno napredovati južno od Vergata. Potem so se boji premestili nekoliko bolj na vzhod, a kakšnih bistvenih sprememb niso prinesli. Na jadranskem bojišču so Nemci pred novimi postojankami jugovzhodno od Cesene prestregli angleške napade. Po zadnjih poročilih so nemški oklepniški oddelki vzhodno od Vergata spet razbili nove sovražne napade. Severno in severovzhodno od Lorana so zavezniki sicer nekoliko napredovali, a Nemci so takoj šli v protinapad ter jih zaustavili. Tudi pri Ceseni Angličani niso dosegli nobenih novih uspehov.

Vzhodno bojišče

Na severnem odseku vzhodnega bojišča, t. j. na Finskem, potekajo nemški umiki povsod po načrtu, v skladu z danimi povelji. Sovjetski poskusi, da bi prehiteli te umike, so se povsod izjalovili. Konec prejšnjega tedna so začeli boljševiki močnejše napadati zlasti postojanke pri Pečenegu in na Ribiškem polotoku, kjer je sovražnik izkrcal nove sile. Te izkrcane sile pa so Nemci zadržali. Tudi ob Lednem morju se Sovjetom ni posrečilo, da bi obkolili nemške oddelke. Tam so se sovjetski oddelki večkrat skušali ranovo izkrcati ter obdržati na celini, a so vselej naleteli na hud nemški odpor, ki jim je priprečil vsaj to, da z izkrcavališči niso nikamor mogli napredovati.

Na srednjem odseku vzhodnega bojišča so bili pretečni teden dosti silovitejši boji kakor prej. Sovjeti so skušali na vsak način streti zlasti tiste nemške oddelke, ki so še vedno ostali pri Rigi in v zahodnem delu Letonske, čeprav so boljševiki dosegli severno od mesta Memel balistično obalo. A kakor na drugih bojiščih, se tudi tu nemška obramba trdno drži in mora sovražnik vsako ped zemlje plačati s krvavimi izgubami. Močno so zadnji teden Sovjeti pritiskali tudi na nemško obrambno črto ob vzhodnopruski meji, a šele zadnja nemška uradna poročila govorijo o malenkostnih uspehih, ki so jih boljševiki dosegli tod. Le zahodno od Vilkoviškija jim je na nekem kraju uspelo stopiti na vzhodnoprusko tla, čeprav so tu nastopili s številnimi novimi divizijami. Severno od Varšave pa so vsi sovjetski napadi preteklega tedna propadli in obšli v potokih krvi.

Tudi pritisk sovjetskih oddelkov na važni prelaz Dukla v Gozdni Karpatih ves teden ni popustil. Boljševiki očitno skušajo za vsako ceno priti tod čez Karpate in se združiti z oddelki, ki prodirajo proti severni Madžarski. Nemci so pravočasno zaslužili to sovjetsko nakano in so začeli umikati svoje čete iz južnega dela Szeklerjevega rogliča skozi odprtino med Kološvarom in južnimi obronki Gozdnih Karpatov.

Največjo pozornost pa je v zadnjem tednu vzbujalo

Jugovzhodno bojišče

kjer se nemške čete vztrajno in z vso odločnostjo bore z boljševiki, ki prodirajo proti severni Madžarski, bolj na jugu pa v Srbijo. Ves teden so se odigrali hudi boji ob spodnji Moravi, na področju pri Nišu in zahodno od srednje Morave. Močno so Sovjeti pritiskali tudi od juga na Belgrad, tako da je nemško uradno poročilo pretekli terek že govorilo o hudih porokih bojih v južnem delu mesta. Naslednji dan pa se je položaj tod utrdil.

Na madžarskih tleh je bilo pretečni teden težkejši boj južno od Debreczene in ob spodnji Tisi, kjer so boljševiki na nekaterih mestih prekorčili to reko ter nato usmerili svoje napade tudi po njenem desnem bregu proti severu, proti Kečkemetu, ki so ga tudi že dosegli, a so jih Nemci poglani nazaj. S področja pri Cluju so se nemške čete načrtno umaknile. Najbolj ogorčeni boji se odigrajo po zadnjih poročilih južno in jugovzhodno od Debreczene, kjer so se dosegli že izjalovili številni sovjetski velenapadi. Sovjeti mečejo sprčo zelo krvavih izgub, ki so jih pri vsakem večjem napadu utrpeli, v boj vedno nove sile, a ob trdovratni nemški obrambi običje vsi, čeprav še tako močni njihovi sunki. Nemške obrambne črte tudi na tem bojišču sovražnik ni mogel nikjer prebiti sprčo nemške bojne prožnosti. Ob zaključku lista poteka bojna črta — v kolikor o nje sploh smemo govoriti — nekako takole: južno od Kečkemeta proti vzhodu čez Tiso, dalje nekeje med Debreczenom in Velikim Varadinom, nato pa v loku severno od Cluja, ki so ga Nemci zaradi nevarnosti pred obkolitvijo sami načrtno izpraznili. Boji na vsej tej črti pa postajajo čedalje silovitejši.

Celotna slika vseh štirih evropskih bojišč — če štejemo jugovzhodno bojišče za samostojno — je v glavnem ostala ves pretekli teden nespremenjena, zlasti še slika zahodnega in južnega italijanskega bojišča. Nikjer ni bilo kakšnih bistvenih sprememb, niti na Madžarskem ne, saj vendar nihče ne more pričakovati, da bi se boji tod ustavili. Prihodnji tedni bodo morda šele prinesli kakšno večjo ustalitev bojev tudi na tem jugovzhodnem bojišču.

TEDEN V SVETU

Nemčija ima še dosti želez v ognju, je dejal Mussolini pred zastopniki neke divizije »Črnih strajk«. Potrdil je nerazdruženo bratstvo med fašistično Italijo ter Nemčijo in izrekel zaupanje v končno zmago. Le tako bo moči Evropo obvarovati pred boljševizmom, ki ga tudi demokracije ne morejo zavreti.

Razmere v Franciji povzročajo zaveznikom vedno nove skrbi. Osrednja francoska oblast pod vodstvom De Gaullea ni kos razravanju razmeram, v katerih žanjejo največje uspehe temne organizacije, ki poslušajo le glasove iz Moskve. Nemoc de Gaullea se kaže pri imenovanjih prefektov v južni Franciji, katerih dva so uporniki kar pobrali in ju neznano kam odvedli.

S hujskajočo agitacijo proti vladi generala Franca v Španiji so začeli rdečkarji, ki so kot voditelji španske revolucije doživeli poraz in se z begom rešili. Spravili so v južni Franciji na noge večje število nekdanjih rdečih vojščakov in skušajo v vpadi na špansko ozemlje delati nered. V Franciji sami so ti rdeči Španci napadli več španskih konzulatov, vendar so jih morali na posredovanje ameriške vojske izprazniti.

Dovoljenje za naselitev v Braziliji je članom poljske begunske vlade izdala brazilska vlada. Dovoljenje velja tudi za njihove družinske člane. Kot prvi je to ugodnost porabil general Sosnkovski, ki je bil odstavljen s poveljstva vseh poljskih oboroženih sil.

Pred otokom Formozo, blizu kitajske obale, se je od 11. do 14. oktobra odigrala velika bitka med močnimi oddelki ameriške vojske in mornarice, katere glavni del so sestavljale letalonosilke, in med japonskimi letalskimi oddelki. V srditih spopadih so Japonci nasprotnika prisilili, da je z močno okrnjeno silo odplul proti svojemu oporišču. Uradno japonsko poročilo pravi, da so Amerikanci izgubili 53 vojnihi enot, od največjih do najmanjših, vrh tega pa tudi več sto letal.

Povsem je spodletel poskus madžarske vladne klike, ki je v nedeljo z državnim upraviteljem Horthyjem na čelu razglasila vdajo države. Temu koraku, ki bi vrgel Madžarsko v vrtnice nove boljševiške revolucije, so se uprli narodni ljudje. Njegovo mesto in ministrsko predsedstvo je prevzel voditelj stranke »Puščicastih križev« Salassy, ki je v vlado pritegnil tudi madžarske narodne socialiste in Imredyjevo »Obnovitveno stranko«. Ko se je vlada sestavila, je takoj dala madžarski vojski oklic, naj nadaljuje z neodjenljivim bojem proti boljševikom ob strani nemške vojske. Admiral Horthy je tudi naslovil na vojsko razglas, v katerem pravi, da je odstopil zaradi koristi naroda in države in da mora madžarska vojska ostati zvesta svojim izročilom in se boriti naprej.

Anglosaško letalstvo, ki se je letos izkazalo v neštevilnih strahovalnih napadih, je imelo izredno velike žrtve. Poluradni nemški viri pravijo, da so Angličani in Amerikanci v prvih letošnjih devetih mesecih izgubili naslednje: letalska obramba je uničila 13.509 nasprotnikovih letal, vendar je treba prišteti še mnoga letala, ki so bila sicer unčena, vendar se uradno to ni dalo nesporno ugotoviti. Po podatkih iz tujih držav, kjer so morala mnoga anglosaška letala zasilno pristati, se skupne anglosaške letalske izgube lahko ocenijo s 16.000, od česar odpade 10.000 na težke bombnike. S temi letali vred je nasprotnik izgubil najmanj 132.000 mož letalskega osebja.

V razravnih razmerah »osvobodene« Francije hudo trpi tudi katoliška cerkev in njena duhovščina. Pariški kardinal Suhard je poslal De Gaulleu prošnjo za zaščito katoliške duhovščine, zraven pa priložil seznam duhovnikov, katere od izbruba rdečkariske strahovlade pogrešajo. V seznamu je 354 franco-

REDA KOLBOCIIA

Zbirka šal in slik — za rdeči spomenik. — 10 lir —

Slovinci — berite!

DIVIZIJSKI GENERAL LEON RUPNIK
BOLJŠEVIZEM
ORODJE MEDNARODNEGA ŽIDOVSTVA

Dokument preteklosti!

General Rupnik svojim častnikom.

Kragujevac 1938.

Dobi se v vseh založbah in knjigarnah!

skih duhovnikov, ki so jih komunisti odvlekli in je njihova usoda docela neznana. Računati je treba, da so ti odpeljani duhovniki že veččinoma umorjeni.

Finska mora od dneva vdaje doživljati nova ponizanja. S prihodom načelnika sovjetske nadzorstvene policije Zdanova v Helsinke se je takoj začelo naglo prevzemanje vseh važnih mest po ljudeh, ki so boljševizmu naklonjeni. Nastopil je tudi znani finski komunist Huusinen, ki organizira posebno sovjetsko karreljsko republiko, katero je vodil že po vojni med Finsko in Sovjetijo 1940. Središče te republike je Viborg. Finci se upravičeno boje, da bo ta mejna rdeča republika postala ognjišče boljševiških gard, ki bodo netile rdeči ogenj tudi v na videz svobodni Finski.

Italija ne bo dobila nazaj nobenih kolonij. Neki delavski poslanec je v londonski zbornici spet sprožil to vprašanje zaradi Bonomijevega truda, da bi morali zavezniki delati razliko med stari italijanskimi kolonijami in kolonijami, pridobljenimi po Mussoliniju. Minister Law je povedal, da na vrnitev kolonij Italiji sploh ni moči misliti, ker Angličani ne morejo dopustiti, da bi Italijani kdaj pozneje spet ogrozili britanske zveze po Sredozemskem ali Rdečem morju.

Za ranami, ki jih je pred dvema mesecema dobil ob prometni nesreči v Normandiji, je umrl poveljnik armadne skupine na zahodu maršal Rommel. Hitler je zapovedal pogreb na državne stroške v počastitev vojskovodje, ki se je posebno izkazal v bojih v severni Afriki in se je tedaj kot 51 leten general priboril naslov maršala.

Klavno vlogo mora pod sovjetsko zastavo igrati izdajalski romunski kralj Mihael. Podpisal je dva ukaza, po katerih bodo prijeti in kaznovani člani vseh romunskih vlad pod njegovim kraljevanjem. Poglavito besedo ima v Romuniji pravosodni minister Patrascanu, komunist po prepričanju, ki po navodilih iz Moskve uvaja v Romuniji boljševiški red, čeprav boljševiki, ki uradno zagotavljajo, da nobeni izmed držav, ki so jih sedaj zasedli, ne vsiljujejo svojega režima. Tega jim tudi ni treba delati, kajti povsod najamejo in organizirajo domače OF, ki zahtevajo boljševiški red, ljudstvo pa novo stanje na povsem svobodnih volitvah potrdi.

V Londonu so naredili križ čez upanje, da se bo vojna v Evropi končala letošnjo jesen, kajti srditi in zagriženi odpor nemških armad na zahodu je preprečil vse načrte. Te mešane občutke pa jim greni tudi spoznanje, da se s svojim naskokom na Evropo niso še v ničemer koristili, pač pa so omogočili boljševikom, da so pobrali ogromno plena in pobasali že 13 držav in državice.

Zamudnikom delovne službe

Vsi v Ljubljanski pokrajini bivaajo mladeniči rojstnih letnikov 1914 do 1926, ki so redni pregled za obvezno delovno službo iz kakršnega koli izvika zamudili, se morajo brezpogojno javiti komisiji v petek dne 20. oktobra 1944 ob 13. uri popoldne v zgradbi Delavskega doma, Bleiweisova cesta št. 42.

Oni mladeniči, ki prebivajo izven ljubljanskega bloka, naj se takoj zglašijo pri svojih županstvih, da jih pravočasno odpravijo k pregledu v Ljubljano.

Kdor bo od pregleda izostal, bo v smislu obstoječih določil najstrožje kaznovan.

Pokrajinska uprava v Ljubljani

Slovenčeva knjižnica stopa v četrti letnik!

Lepa žetov, ki jo ima še za seboj in bogat spored, ki ga ima za naprej, Slovenčeva knjižnica sama priporočata. Knjige četrtega letnika smo izbrali iz literature svetovnih narodov in sicer dela, ki so res znana in že prevedena v druge jezike. Spored smo akubali napraviti kar se da pester in smo dali predstaviti tudi najlepše novele iz novogrške literature, ki so zanimive po okolju in značaju. Držali smo se gesla: Vsakemu nekaj in tako, da bo vsem všeč. Pripranjte se sami in postavite naš naročnik!

NIKOLI! Nauk Jelendola: med Slovenci in med komunizmom ni sprave

Pri spominski slovesnosti v počastitev jelendolških žrtev, ki jo je 12. t. m. priredila ljubljanska radijska postaja, je načelnik informacijskega oddelka pri Pokrajinski upravi g. dr. Puš, izvajal naslednje:

»Človeško sovraštvo, spočeto v zlobi in hudobi — ter človeška ljubezen, porojena iz božje luči in dobrote v človeku: med njima se odigrava drama našega življenja na tej zemlji. Včasih je sovraštva in hudobe več, mnogo več ko dobrote in ljubezni.

Sive megle so težko ležale nad razmočeno ribniško dolino. On hipa do hipa je iz njih rahlo začelo pršiti, neprijetna vlaga je objemala lica in silila v srce in dušo, ko smo se bližali Jelendolu.

Prejšnje dni je tako bilo, da se je pod vasjo v kotanji nabralo vode za celo jezero. Rakitničani so zvedavo gledali skupine neznanih ljudi, ki so speli skozi vas proti kraju strašnega imena. Takoj nad vasjo zavije cesta v gozd, ki je spokojno dremal v mokrem hladu nizkih megla in ga ni dramil ne ropot voza po cesti, ne vrisk pastirja na paši, še celo šelest ptičjih peroti ne. Mirno je tukaj spati, neznani junaki.

Toda danes bomo motili vaše pokojno spanje...

Ne prav daleč nad Rakitnico smo zavili na desno v gozd. Nikomur se ni hotelo govoriti. Duše in srca so bila polna bridkih misli in spoznanj. Noge so zadevale ob korenine, mokra praprot se je oprjemala gležnjev, veje lesčevja so silile v lice, kakor bi hotele človeka zdramiti iz zamišljenosti in mu dopovedati, da bridke misli niso sanje, temveč živa resnica.

Sprejdi in zadaj so se molče opotekale izsušene postave preprostih kmečkih mater v črnih rutah.

Kaj gremo v to goščo na pogreb, ljudje božji?...

Saj je v tem gostem gozduvju mogoče najti kvečjemu ostanke kakšne gozdne živali, ki so jo raztrgali medvedi ali volkovi. Kaj iščete tu s črnimi rutami na glavah? Kaj pomenijo poteze na licih, ki skrivajo jok?

Pridemo v majhno kraško globel sredi vitkih smrek in gostega grmovja. Domobranci so sredi dolinice že izkopali podoligasto jamo kakoga pol metra globoko. Ničesar se ni videti, le čudni duhovi po mrtvašnici silijo v nos in vrtajo v dušo in srce.

Ali je res? Tu, na tem mestu je človeška hudoba slavlila svoje zmagovalne orgije in pustila za seboj elendovo zločinstvo, pustila neme priče grozotnega zla, ki se je bilo nabralo v srcih bratov zoper brate po krvi, veri in jeziku.

Komaj slšno je zapela hladna jelenska sapa svojo žalostno pesem v

vrhovih smrek, potem se je narava pogreznila v gluh mlk.

Kopači so zadeli z lopatami na nekaj, kar ni bilo več mehka ilovica. Iz rumene mokre prsti se je pokazal kos obleke. Vonj po razpadlih truplih je bolj in bolj polnil globel in se skrivoma širil med debli in grmovjem na vse strani. Temne lise v dolgi jami so se pod pridnimi rokami kopačev večale in večale. Kmalu so bili razločno vidni obrisi človeških trupel: tam lobanja, roke, noge. Spet druga, tretja...

Grozotni sadovi človeške hudobe. Kaj so ti nesrečniki storili hudega, da so jih na tako strašen način pobili in zmetali v jame? Glejte, noge in roke imajo zvezane. Ali so bili hudodelci? Razbojniki? Roparji, požigalci in merilci?

Med pridruženim govorjenjem plane hipoma presunljiv jok. »Otrok moj, sin moj, zakaj so ti to storili?« Kmečka mati v črni ruti se sklanja nad bedno, v ilovnate cunje zavito truplo v krsti, ki mu ni več poznati, da je bilo pred letom dni krepko telo mladega slovenskega fanta. Lobanja je brez kože, roke in noge so razpadle — vendar materino srce takoj zasluči, da je to njen otrok. Ko potegnejo iz žepa molek, pade nad krsto in zajoka.

»Zakaj so ti to storili?«

Vprašanje, na katero ni odgovorila...

Očetje strahotnih pobojev in pokoljev med našim narodom govore vedno o osvobodilni borbi, ne o revoluciji. Pobijali so torej svoje rojake zaradi osvoboditve naroda?

Pristopil sem k ženi v črni ruti in jo, vso v solze in bridkost potopljeno, narahlo vprašal:

»Kje in kako je vaš sin prišel v njihove roke?«

Presunljivo me je pogledala in zahtela:

»Bil je na Turjaku med tistimi, ki so se jim na objubo o pomilostitvi vdali. Zaupali so jim, a glejte, kaj so z njimi naredili. O, moj ljubi otrok, zakaj so ti to storili?«

In pripovedovala je med vzdihom solzami, kako dober otrok je bil njen sin. Rad je delal in molil, ljubil je dom in svojo zemljo in ni mogel gledati, kako se neovirano zbirajo najslabši ljudje v boroženem krdu, strahujejo poštnih ljudi, jih morijo in uničujejo njih imetje. Zato se je pridružil junaškim fantom, ki so se odločili, da s puško v roki ustavijo umore in požige. Bil je dober, priden in pošten — nikomur ni želel nič hudega, le upri se je početju hudobnih ljudi...

»Zato so ga tako grozno mučili in ubili.« sem tiho pristavil.

Uboga mati se je spet sklonila nad skromno belo krsto in njene ljubeče oči so božale tožne, razjedene in razpadle ostanke sinove. Iz cekarja je potegnila belo blazinico, rahlo privzd-

gnila od strelav razbito lobanjo in pod njo položila mehko zglavje, da uboga glava ne bo ležala na trdi deski... Na zglavje je naslonila sliko Marije Pomagaj z Brezij, ob glavi prižgala drobno svečico in se zatopila v molitev.

Stisnilo me je za grlo in za srce, sunkoma sem se obrnil, da bi me bolečina ne premagala, med potjo pa so se mi kakor vihar podile misli po glavi: Saj je bil vendar zvezan na rokah in nogah; bil je ujetnik, ki se ni mogel prav nič braniti; bil je siromak, ki ni bil nikomur več nevaren — in vendar so njega in njegove tovariše hladnokrvno pobili. Kako je to mogoče?

»To je skrivnost hudobe,« je zašumelo v vrhovih smrek, da so se strele veje in vejice.

Pritaval sem spet do jame, okrog katere je bila zbrana velika gruča ljudi. V jami so junaško in postrvovalno delali fantje — domobranci — težko delo usmiljenih ljubezni do bližnjega.

»Še to roko nesi v krsto, njegova je,« so podajali drug drugemu bedne ostanke mučenih junakov.

»Pazi na glavo, da se ne odtrga,« so se opozarjali pri težavnem poslu da bi truplom svojih bratov, ki so dali življenje za iste ideale, prizadejali čim manj okvar.

Približal sem se robu jame in pogledal vanjo. Trupla so ležala križem drugo čez drugo, nekatera podolgih, nekatera pošev. Vsa zvezana na nogah, nekatera strahotno skrčena in zvita. Vi vsi, ki sprašujete vsakogar, ki vam pripoveduje o teh žalostnih dogodkih: »Ali si bil tam? Ali si videl?«, potolažite se v svojih resničljivih skrbih: jaz sem bil tam in sem vse to videl in doživel. Prisegam pri Bogu, da je res.

»Ta ni v tej legi padel v jamo,« so modrovali domobranci, ki so prinašali in odnašali krste. »Moral je biti slab zadet in se je tako zvil od bolečin, še preden je umrl, ubožec.«

Pozneje smo se takšnih skrčenih trupel kar navadili. Človek zares veliko prenese in se privadi tudi najstrašnejšim prizorom.

Vendar se je ob vsakem takem zvitem truplu kar samo od sebe neprikljano, in nehoteno, postavilo predme vprašanje:

»Kako je mogoče, da se krvniki niso ozirali na to, ali je »likvidirane« do smrti ustreljeni ali ne? Ali niso imeli prav nobenega sočutja s človekom?«

Tačas sem se spomnil zgodbe, ki jo je malo prej pripovedoval mož, kateremu je bila tudi namenjena smrt v tej jami, pa se je na čudovit način rešil. Ves čas je neigibno strmel v jamo in gledal svoje prijatelje, kako so jih dvigali v krste. Ob prihodu pa je opisal zanimiv, a vendar pretresljiv dogodek.

Ko so jih ponoči pripeljali z avtom iz Ribnice na so ceste peš zavili po pešpoti v gozd na morišče, je šel pred njimi »tovariš« tolovaj. V temi jih je, idoč mimo in čez debela posekanih smrek, opozarjal: »Pazite na debela, da se ne bo kateri potolkel.«

In spet se mi je zdelo, da je zašumelo v vejicah gostih smrek: »Skrivnost hudobe.«

Nato smo šli k drugi jami.

Za menoj sta se razgovarjala dva možaka srednjih let. Eden je imel v jami brata, drugi nečaka. Zdi se mi, da je njuna govorica pela tako, kakor pojo z besedami slovenski ljudje tam okrog Dobrega polja.

»Komunistični zločinci so oznanjali in nevednežem še vedno dopovedujejo, da so pobijali narodne izdajalce. Ti tu notri so bili zares izdajalci: izdali so lastnim bratom — Slovincem na častno besedo najdražje, kar so imeli — svoje življenje s tem, da so jim zapalili in njihovi lastni besedi verjeli.«

Molk. Ozrl sem se v lice moža, ki je izgovoril to bridko resnico in sem videl, da je preprost, a naravno nadarjen in izobražen kmečki človek. Pri takih najdeš največ zdrave življenjske modrosti; sije mu iz obraza in razodeva jo kretnja.

»Kakšen izdajalec je človek, ki je za svoje poštno prepričanje, za vero v Boga in za svoj dom pripravljen postaviti svoje življenje? Ti tu so ga zastavili in ga v mukah izgubili. To so junaki, ki jim bomo postavili še spomenike.«

Za trenutek sta utihnili in se nekoliko odmaknili. Govorila sta tiše, vendar sem ujel med drugim besede: »odelujejo z okupatorjem«. Očitno sta obravnavala vprašanje, ki najbolj moti naše »nacionalne« rodoljube. Toda rešila sta ga tako, kakor ga zdrav razum mora rešiti. Tako sem slišal za zaključek:

»Če ti gori hiša nad glavo, ne boš odganjal gasilcev, čeprav so iz sosedne vasi, ki ti niso posebno pri srcu.«

Medtem je izkopavanje trupel napredovalo. Narahlo je začel rositi dež, kakor bi z nebeškim kropilnikom kropil mučena trupla. Iz bližine se je slišalo pritajeno ihtenje, po gozdnih parobkih so odmevali votli udarci na rakve.

Nazadnje so odkopali tretje grobišče. Videl sem mlado ženo, kako je z nemirnim strahom pričakovala, kdaj bo v razpadlem in skaženem truplu spoznala svojega moža. In ga je sirota kmalu spoznala.

Ali je zločinec, ki je streljal na to žrtev, v svoji hudobi pomislil, da bo ubil ne samo človeka, marveč ženi moža in otrokom očeta? O veličina hudobe, porojena iz satanskega komunističnega nauka in zapovedana iz tujine!

Vse zapornice so odpahnil mednarodni hudobi, da je buhnila rayno na našo lepo zemljo in jo skoraj utopila.

To je »narodno-osvobodilna vojska! Kdo od teh razcepanih siromakov je neki šel vanjo iz »veličastnega« zagona slovenskih narodnih množic?«

To ni osvobodilna borba, ljudje božji, to so najbolj krvave orgije komunistične revolucije v najusodnejšem trenutku narodove zgodovine...

Približala se je gruščica domobrancov, ki so bili nanesli belih krst že dovolj, in so se blizu mene vsedli na kratek odmor in na nekaj potegljajev dima — zakaj delo je bilo v zaudarja-jočem in dušljivem mrliskem ozračju težko, utrudljivo.

»Kako tolovaji zadnje čase govorijo o nekakšnem krščanskem usmiljenju, o odpustanju in vesoljni odvezi vsem, ki zapustijo domobranske vrste in se jim javljajo je začel živahen, postaven fant ter krepko potegnil dim vase.

»Ti strahopetni grobarji lastnega naroda, ki bežijo v borbi pred nami kot zajci, mislijo, da nas bodo premotili s sladko besedo in medenimi obljubami, ko nas niso mogli spreobrniti z laškimi minami in granatami.« je dodal možak v uniformi. »Zato so spuščali med nas svoje papirnate bombe o amnestiji, celo pisma, ki naj bi jih pisale naše žene in dekleta. Poznamo to pesem, ki so jo prepevali lani osorej, a končala se je z mrtvaško pesmijo naših bratov, ki so jih tu pobili in zagrebli. Nobenega domobrancia in nobenega poštnega Slovence ne bodo več premamili. Mi poznamo samo eno zapoved: »Boj in obračun do konca.«

Razvnel se je, planil h grobu in vzkliknil: »Bratje v grobu, pri vaši mučeniški krvi prisegamo: s komunistično hudobijo ni sprave nikdar in nikoli!«

»Nikoli!« so prisegli vsi v en glas, vstali ter odšli.

»Nikoli,« sem ponovil za njimi. Ta skupni »nikoli« se je odbijal od skal, se zaleval v smrekova debela, odmeval v kraških globelih in se razgubljal po gozdu.

»Nikoli!« je jeknilo tudi v vrhovih temnih smrek, da so se vitka drevesa zganila in stresla debele deževne kaplje na tla kot grenke solze prestanega gorja, da se bodo mogle s čistim in jasnim pogledom zazreti v novo dobo dobrote in ljubezni, ki bo zavalovila po naših poljih in gajih.

Napotil sem se proti gozdnemu kolovozu, kjer so nakladali polne krste na vozove. Pri prednjem, ki je bil že do vrha naložen z bornimi zemskimi ostanke nedolžnih sinov poštnih slovenskih mater, sem zopet zagledal ono mlado ženo-vdovo, kako je briko naslanjala od solza razmočena lica na mrzlo krsto in pritajeno ihtela.

V krsti je bil le kup razpadlega trupla, vsega ubogega, a zanjo je bila v krsti njena sreča ob strani ljubežnega moža, zanjo je bilo v krsti njeno življenje.

»Nikoli,« se mi je znova oglasilo v srcu. Med dobroto in hudobijo ni sprave, ni je med svetlobo in temo, ne med Bogom in satanom.

Ko smo proti noči zapuščali Jelendol, kraj nesrečnega imena, in je iz temnega smrekovega gozda blagodejna sapica od štirinajstih zvrhano naloženih voz odpihala otožni duh po trobnobi, mi je po poti neprestano odmeval v ušesih Prešernov stih iz Krsta:

Kako strašna slepota je človeka...

Da si doživel mojster-prvak današnji dan v gozdovih Jelendola, bi bil moral zapisati:

»Kako strašna hudoba je človeka... Človeka — brata.«

Trije, ki so rajši verjeli »Poročevalcu« kakor pa zdravi pameti ter šli 25. septembra 1944(!) okuati rdečo svobodo: dr. Janvid Plere, zobozdravnik dr. France Čelšnik in medicince A. d. m. i. Čelšnika je spravil v krvavo pustolovščino, ki je trajala komaj tri dni, primarij očesnega oddelka ljubljanske bolnišnice dr. Slavko Prevec, ki ni imel take sreče, da bi ga zajeli domobranci, temveč je v prvem spopadu šel po zlu. In taki kratkovidni ter nerazsodni naj predstavljajo slovensko razumnost!

»Komanda mesta Cerknice« — kako veličastna beseda, če jo človek bere v »Slovenskem poročevalcu«, in kako klavirno zveni, ko ugotovi, da se za njo skrivajo trije bosopeti otroci. »Komanda« je bila zajeta v Cerknici meseca septembra.

»Narodno-osvobodilna vojska«, zaveznica in varovanka Angležev, Amerikancev ter Sovjetov, koraka v vsej svoji razcepani slavi v zapor. Prva dva njena člana sta bila klavirno uniformirana, da so domobranci onega izmed njih morali obleči v polkovniški suknjič Pera Popivoda, drugega pa v Dakijevo polkovniško suknjo.

»Najbolj čudovita vojska na svetu« in njene blaže...

Dvogovor

Mati:

O hčerka moja, vrni se že, vrni iz blatne sužnosti doleznih host! Od joka sem že slepa — ti odgrni mi luč, da k soncu vzpno se dnevi črni! Odkar si šla, je le bridkost moj gost. Ubeži iz krvavih klešč odvrni, da ne raztrga mi srca bridkost!

Hči:

O mati moja, iz teh host preklelih ni zame, čujta, več poti nazaj! Po srčni krvi ko po rdečih evetih podim se blazno in visim v obetih o zmagi kakor v zanki papagaj. Mladost umira v udih mi izžetih; med nama, mati, je preveč pregraj!

Mati:

O hčerka, moja hčerka, vse zločine, zablude, padce, ogenj, rop in kri odpuščam ti in mrem od bolečine. Čuj, Bog je Bog ljubezni in miline, zaupaj — tudi on ti odpusti! Naj greh in sram in strah te ne odine od mojih vrat, odprtih ti vse dni!

Hči:

O mati, moja mati, čuj, ne kliči iz gozdnih zank me v svoj objem nazaj! Kot zlodej v krepkih me drže ti griči, tovariši so zvesti ko hudči — pozabi me, ne moči me ti vsaj! Ne sliši, da me kličejo mrlji — naj mednje pade moj krvavi maj!

Vinko Žitnik.

Simonu Gregorčiču

(Ob stoletnici rojstva 15. okt. 1944.)

Obiskal sem Tvoj obsoj dom,
željden sem bil ga ko pomlad brstitev —
prinesel Ti pozdrav dolenskih gričev!
Tu Tvojih pesmi vpiljal sem milino,
prerokbe, upe, trpko bolečino,
doživel Te — krajine živi mil.
O Bovec, Krn, Tolmin in Kobarid —
planinski kraj!
O draga zemlja, siješ ko smehljaj,
utrgan Stevniku v najlepši uri,
vsa toplja si kot ognja svet,
ki ga bešeč pastir pred zarjo kuri;
si veš ko zemlja — si planinski raj!

Kot v snu sem hodil božjo pot ob Soči,
o pesnik moj,
kot rahla mesečina v noči
si šel z menoj
in šepetal:
Krasna si bistra hči planin...
krasan je svet — sem tiho ti odpel —
niz žlajstnih dragotin,
vanj rože svojih pesmi si natkal.
Zdaj v njem že spiš — kot žitno zrno
[v grebi,
zdaj v njem živiš — kot on je živel v tebi!

Pozdravljen, pesnik — in planinski raj!
Pozdravljen cvet v dlani krnskih skal,
ki čuvajo nad tabo neporušne.
Pozdravljen sveti Lovrenc in Libušnje!

O Simon, vem: kot ti bom posihmal
v najtišjih sanjah hrepenel kraj —
prepletal s tvojim svoj dolenski raj.

Strmel sem v Sočo. Vidi: še odseva
lesket kristalov rodnega Triglava,
še varje v sebi trepetanje speva,
ki v hvalnici tožeci si ga pel:
nadih krvi še ni ji obledel,
še išče jo bolešt — in snubi slava.
Pobožal valčke sem zeleno modre,
lahno kot dragi deklici bi segel v kodre;
jo pil — to žlahtno vino naše svete kupe —
kot srkal bi iz nje si večne upe.
Mehko so počivali mi pogledi
po zemlji, kjer počivajo nesmrtni dedi.
Prisluhnil sem utripu rodnih tal:
O Soča, Sava, Krka in vse naše reke,
iz srčnih žil zemljě že dolge veke
pošiljate blagoslovljeni val,
poljubljate podnožja gor in skal;
objemate naš dom od vsepovsod,
skrivnosti stare skrivate v svoj prod,
s šumenjem slave pojete v moj rod.
Na vas počivajo pokojni žani,
na vas nebo dahnilo je svoj svet;
o vārujte ga, da se ne ugaši!

Bilo je jutro, pesnik moj, pa je iz jutra
kot smrtni dih žarela teška noč.

Začetek novega igralskega leta v našem gledališču

Dramsko gledališče je začelo novo igralsko leto 1. oktobra v znamenju izvirnega starejšega dela — in še Cankarjevega povrh. Tudi v nadaljnjem repertoarju se obeta še kar lepo število domačih, že poznanih in novih stvaritev, kolikor jih je pač moči izbrati iz naše revne dramske zbirke.

Jakob Ruda, ki ga je postavil na oder M. Skrbinek, je sicer še precej neobgleden otrok Cankarjeve dramske umetnosti, izrazito mladostno delo, ko je bil dramatik še ves v iskanju in boju za svoj izraz ter svojem izrazu lirski nemu temperamentu prikladno obliko, hkrati pa tudi pod vplivom raznih sodobnih literarnih smeri. Vendar je prav, da »Ruda« po osemnajstih letih znova vidimo v gledališču. Cankar na oderu je zmerom nov in poseben doživljaj.

V tej prvi Cankarjevi drami že zasledimo, čeprav v precej okornem okviru, odlike, posebnosti pa tudi napake vseh njegovih dram. Posebno napake. Teh se je kasneje skušal otresti, kar se mu je v veliki meri tudi posrečilo. Nekaj jih je pa le ostalo kot značilno Cankarjevo prives, tako v epsko dramskem oblikovanju kakor v socialnih in etičnih problemih ter rešitvah. Dramatik ni mogel zatajiti lirika, oziroma ga je zatajil pre malo za oder, romantični lirik pa spet ni mogel iz svojega sanjskega območja v prijetljivo upodabljanje stvarnosti. Zato so njegovi problemi, posebno v »Rudi« bolj umetniško gledanje in osebno doživljanje kakor pa poseg v pestro življenje; bolj zaljubljenost v usodo, v nemoč pred življenjem kakor pa krepak klje po prenovljenju in borbi zlu za večne človečane.

Počivaj, pesnik, mir naj bo s Teboj.
in z njimi, ki jih skrivajo gomile,
saj vas krope domače zvezde mile;
vas mrtvi stenj nam še žari v temo.
V rokah smo božjih. On bedi nad nami,
Pastir rodov potiva med ovčmi,
spet v milosti pozdravl bo naš raj,
da v božje dneve svetli bomo šli!
In tvoja Soča
ko dekle sijoča,
svoj spav iz raja bo čez skalni kras
zapela v pesmi hvalnici med nas.

Zazri se, Simon: jutra že cveto, —
prisluhni, Pesnik: žalosti mrjo
in z njimi smrt.
V naš črni prt

ske in življenjske vrednote. Dolgo in utrudljivo pot je šel Cankar, preden je odkril svoj najgloblji umetniški etos in življenjski smisel ter ga do dna doživel, tega in prečiščenega izrazil kot credo v »Podoba iz sanj«.

V drami »Jakob Ruda« je Cankar še daleč od tega vrhunca. Komaj na začetku poti. Toda vendar že — Cankar, ki si je izbral za svojo prvo dramo proliko dramatikov pred njim in za njim blem vesti in greha, ki je mučil že to od antike naprej. Vse osebe, živeče v Rudovem krogu, vsa dogajanja okrog njega, so drami le zunanji okvir za notranjo dramo v Rudi, za odnos med vestjo in grehom. Ruda ve, da je grešil nad svojo rajno ženo. To spoznanje o grehu, ta zavest, da ga ni moči več izbrisati, je, kar nujno veda Rudov dom v polom, njegova samega pa v obup in smrt. Krivda gospodara torej in njegov greh peha dom v brezno in nikogar ni, ki bi propad, duševni in tvarni, skušal vsaj ustaviti.

Velik problem, ki pa mu Cankar ni bil kos. Preveč je razpoklin, zunanje mehanike, neutemeljenosti, več dramatičnih potez kot fine psihološke analize, duhovne sile in doživetih spoznanj. Fatalizem, ki ni prepričljiv, nemoč vseh pred življenjem, sklanjanje hrbta pred »usodo«, vse to pa še neutemeljeno, brez globlje vzroka in odgovora, zakaj tako. To je drama, ki zasluži vpričitev, ker je pač Cankarjevo delo. Usoda, ki vodi Rudo in vso zgodbo, ni tista, kakor jo poznamo iz del, ki jim je tudi osnova vest in greh. Tam je usoda in nujnost, usmerjajoča in vodeča življenje, volja bogov, pot v očiščenje, zato je mogočna in vzvišena. V Jakobu Rudi je to nejasna notranja sila, brezcilnost, zato je mehanična, neprepričljiva, subjektivno izživljanje. Tudi krščanski etos je bil takrat Cankarju še tuj. »Greh se ne da izbrisati«, pravi Ruda. Toda greh je mogoče odkupiti in tako doseči rešitev in odrešenje. Kasneje je Cankar naešl in doživel tudi to spoznanje.

Režiser M. Skrbinek ni imel lahke naloge, če je hotel ohraniti zvestobo Cankarjevemu besedilu in osnovni zamisli, hkrati pa podati dramo v učinkoviti odski realizaciji. Mislim, da je izmed vseh Cankarjevih del »Jakob Ruda« še najbližji Skrbinkovi naturalistični ali realistični režiji, kakor smo je vajeni v njegovem podajanju kmečkih dram. Priznati je treba, da je režiser odlično rešil težko nalogo ter spojil v skladnost avtorjevo neenotnost v zgradbi in zgodbi.

Jakoba Rudo je igral Skrbinek sam. Šel je nad Cankarjevo podobo Rude, ki je v knjigi nekam presolavo naivna, ter ga je podal kot tragično osebo, trpečo v svoji pasivni nemoči. V drugih pomembnih vlogah so igrali V. Juvanov (Ana), Kraljeva (Marta), Jan (Dolinar), Kovič (Broš) in Cesar (Dobnik). Na premijeri je bilo opaziti še to ali ono neizčiščenost, še ne do kraja doživet gib ali izraz, pri ponovni vpričitvi pa je bilo tudi tega precej manj. V postranskih vlogah so nastopili Nakrst (inz. Koželj), Blaž (Justin), Brezgar (Košuta) in nova članica drame Skrbinkova, ki je igrala veseljaško, meščansko pitlivo Almo. Iz njenega prvega nastopa na našem oderu seveda še ni mogoče oceniti njenega igralskega daru.

(Pripomba. O premijerah v našem gledališču bom prinašali ne toliko ocene, kot poročila. Pač pa bomo zato po nekem razdobju dali podobo tega ali onega igralca — glavne pa tudi izrazite postranske vloge — in prikazali njegov razvoj ter doseženi umetniški uspeh.)

»Posebnost velikih duhov je, da umejo povezati na videz nezdružljiva nasprotja in pokazati življenje v vseh podobah.« Ta Lacombrijeve rek velja v polni meri za Shakespearea. Na eni strani nesmrtna tragedije, drame, v katerih je v polno zajel iz globin življenja, na drugi vesele, razkošne, komedije, kamor spada tudi »Kar hočete«. Morda je veliki dramatik v njih našel oddiha in si vedril duha, morda jih je pisal prav za zabavo željne gledalce ter jih v marsičem tudi po njihovem okusu prikojil.

In vendar: celotno celotno komedije ne morejo zatajiti svojega genialnega očeta, njegovega izrednega poznavanja življenja, razumevanja človeških napak in sposobnosti za učinkovito odsko obdelavo.

»Kar hočete«, to šegavo resna zgodba iz neke Ilirije, bi najbrže že davno obledele v muzejskih arhivih, če ne bi bleščali iz nje Shakespeareovi duhoviti zapleti, sočne domisljice, vesela modrost in človeška toplina. Bila bi nam tuja in odvečna v svojem renesančnem sentimentu in razkošni nasitenosti brez tistih osnovnih avtorjevih potez, ki vse njegove stvaritve, od sonetov, dram in komedij, dvigajo nad čas in okolje nastanka kot večno živo, ne po času omejeno upodabljanje življenjskih usod in zmehljanj.

Zdi se mi, da Shakespeareove komedije po njihovi notranji vsebini lahko postavimo med dva druga, izrazitejša komedijografa: Molière in Gogolja. Vsi trije so dali s smešne plati nekaj najboljših karakterizacij in tipov, osvetlili človeško revščino, zlobo in umišljenost. Molière v osrti, posmehljivi satiri, Gogolj s trpko zagrenjenostjo, Shakespeare s topljo vedrino, razumevanjem in blagim nasmehom, ki je resda manj »dramatičen«, zato pa bolj vesel in domač.

»Kar hočete« je to pot (premijera je bila 4. oktobra) režiral O. Sest, kostume v zgodovinskem slogu je prispevala D. Katarjeva, scensko glasbo H. Svetel. Zasedba vlog je bila odlična. Dva para zaljubljenca so igrali »Saričeva« — Nakrst, Razbergerjeva — Drenovec, navihano hišno Svetelova, smešno figuro dvornika Gregorin, kapitana Antonija VI. Skrbinek, pijanega Tobijo Peček njegovega pajdasa Bledico Jan, norca Sever. — Scenarijo, ki omogoča izmenjavanje odra, je zasnoval arh. Franz.

Kar hočete vam nudi Shakespeare; igralci tudi. Po režiserjevi zamisli še preveč, kar pa ni več Shakespeare — in nemoč. Smeha, ljudje božji, pa vpitja je na oderu več kot preveč. V tem je režija pretirana in izgubi vso avtorjevo žlahtnost. Oder ne sme dajati smeha, mora ga le pri gledalcu vzbujati. Sicer se zgodi, kakor se je na premijeri, da tekmujejo oder in dijaško stojšče kdo bo »hujši«. Pa ni prav. Med igralci in gledalci mora biti ustvarjeno le soglasje dajanja in uživanja, ne pa poseganje drug v drugega. Oder mora ohraniti svoje dostojanstvo. On je pred občinstvom. Tudi v prenesenem pomenu. Ne huronski smeh, ne razbijanje odra, ne pretiranost v glasu in gibih. »Kar hočete« ni burka; je le komedija. Ni ribarska veselica s trnkom (kar diši po Moserju), je Shakespeare! Kar hočete... da. Le v pravi meri in podobi.

Linhartovega »Matičke« so dali na oder člani Dramskega studia in je bila prva vpričitev že 29. junija. Torej po čitniška predstava. Sedaj pa ga je Drama vzela v svoj redni spored in je bila premijera v soboto 14. oktobra.

Zdi se mi povsem pravilno, da se »Matičke« vpričarja tudi za abonente in ne le kot priljubljena predstava. Saj ta po Beaumarchaisjevem »Figaru« prirejena Linhartova veseliga brez dvoma tudi zasluži. Kajti »Matičke« je naše temeljno dramatično delo, kakor je pravilno zapisal njegov režiser dr. Pavlovič v »Gledališkem listu«. Zasluži pa to tudi po vredni izvedbi našega mladega gledališkega naraščaja, v katerem je nekaj odličnih talentov, ki so se to pot prvi samostojno predstavili.

»Matičke« je bil trd preizkusni oreh, za režiserja in igralce. Režija dr. Pavloviča se prijetno razlikuje od Gavelove pred nekaj leti. Gavela je zlasti poudaril francosko-salonsko plat »Matičke«, Pavlovič pa ga je mnogo bolj ponašil in domačnostno približal ter se tesneje okle-

nil Linhartove predelave. Spretno mu je izluščil domače obeležje, kar je hvale vredno, ga podal v sicer popravljenem Linhartovem jeziku, toda mu pustil vse stilistične in lokalne posebnosti, da nam prijetno zveni z odra naša stara, klena govrica. Mislim, da je imel režiser prav v jezikovnem podajanju »Matičke« največ težav. Vprašanja, kako Linhartov jezik pripraviti za sodobno vpričitev, seveda tudi sedaj še ni končno rešeno, vendar pa je vredna ta rešitev vse pozornosti.

Pa tudi v celotnem izvajanju »Matičke« nam je pripravil režiser prijetno in učinkovito predstavilo, ki niti v najbolj komičnih prizorih ne gre preko mere dovoljenega, temveč je vedno v pravem razmerju in soglasju. Zanimivo je primerjati Sestovo režijo »Kar hočete« in Pavlovičovo »Matičke«. Pri prvem prehaja komika že v grotesko in pretiranost, pri drugem je podana umerjeno, vedno in polno.

Pri »Matičke« sodelujeta tudi dva starejša člana drame, Sever in Lipah. Sever je Matiček in ne potrebuje pohvale. Njegovo nevesto igra Alenka Svetelova, ki dozoreva v prikupno in polnokrvno gledališko umetnico. Njena igra je nepriljubljena in prepričljiva, čeprav se tu na tam še ne »znajde« docela. Barona Naleta in njegovo gospo Rozalo sta prikazala Lado Korošec in Meta Purgljiva. Ta je srečno rešila ne prav lahko vlogo zaljubljene in ljubosumne gospe, Korošec pa je pokazal nekaj lepih igralskih odlik. Zdi se mi, da bo še malo preveč pod tuji vplivi, posebno v izgovorjavi. Naiven, pesniško zaljubljen študent Tonček je bil France Jamnik. Igral je dobro, čeprav je vzbujal ponekod malo preostroški videz. V obrobni vlogah so nastopili še Stano Raztresen kot resni graščinski tajnik, Milan Brezgar, komični pisar Budalo, Nataša Golieva, županovi hči, in Marjan Dolinar, lakaj. Imenovati moram še Gasparja, pijanega delavca, ki ga je igral G. Blaž in ustvaril z njim naravnost karakterskično komično vlogo.

»Matičke« je priredil godbene točke Jože Osana, sodeloval je pa tudi Prevorskov kvintet. Scenarija je delo arh. Gajška, ki teži za poenostavljenost in novo rešitvijo odrskega prostora. Njegova zamisel odra ne razbije in odmakne gledalcu, marveč ga smotno uredi, popolni z najpotrebnejšimi rekviziti in napravi tudi estetsko lepega. Tako se igralec ne more izgubiti v prenatrpanosti kulisa in na oderu res vlada. To smo videli že pri Pregljevem »Azazelu« in sedaj pri »Matičke«. Nov poskus, ki ga gledališču in občinstvu velja upoštevati.

inš.

V i n k o Z i t n i k :

Smrt pod lesko

Nevihita je minila.
Klokotanje strojin, prasketanje pušk
in hrešanje min je utihnilo.

Njegovi so v popluhu odplahutali kakor krdelo splašenih krokerjev.

Zbegan, nasprotujoča si povelja, klete, hropenje umirajočih, stokanje ranjenec na hrbitih bežečih, globoko sopenje potnih in upehanih teles. Odzad nasprotnik — drzen v naskoku, nenađen in nepričakovano ko tresk, ne meneč se za krogle in psovke, smejoč se, izzivalno vriskajoč. Razcapano krdelce drvi kakor preganjana divjčina pred lovci, se urno poganja preko skal in grmov navkreber, se spretno vijuga med debli dreves, toda krogle so hitreje od njega.

V splošnem popluhu in neredu ga njegovi niso mogli odnesti s seboj. Okoli njega leže trije mrtvi — včeraj še tako veseli, drzni, verujoči vase in v zmago. Kako naglo vse to prišlo! Pogled nanje je presunljiv zaradi njihove bližine. Tovariši Bobi ima strašno razmesaren obraz; spodnja čeljust mu je odtrgana, jezik visi po okrvavljenem vratu, levo oko je izstopilo, trava je rdeča od krvi.

Tudi njega je popadla mina ter mu odtrgala desno nogo pod kolenom.

Sredi naskoka je zakričal in se sesedel; noga pod kolenom mu je bila presekana, držala se je samo še za ozek jermen kože odzad. Kri je vrela kakor iz slabotno zamašene cevi. Onesvestil se je in spet planil v zavest ob strašni bolečini; tovariši ga je pobiral, da bi si ga naložil na rame. Zarjuel je iznova, krvavi kolobarji so zaplesali okoli njega, čutil je, da tone mednje in se potaplja v temo. Nagonsko ga zgrabil za vrat in tiščal, tiščal; roke, ki so ga držale, so popustile, padel je kakor kamen v vodo in se dolgo ni več zavedel.

Ko se mu je vrnila zavest, je slišal v oddaljenosti kakor v sanjah pokanje, kričanje in mehki topot bežečih nog po zemlji. Mukoma je dvignil veke; redka drevesa in grmi so bili obliži z mehko večerno svetlobo zahajajočega sonca, ozke gozdne jase s sočno travo so bile razsekane v senecmi, nad vsem pa se je bočila sinjina neba, tako čista, brezmejnja in mehka. Vrgel je pogled po bregu in videl spodaj v dolinici mlado, zdravo glavo s kapo postrani in dvoje sijajnih oči. »Ta ni naš!« ga je pretreslo.

Zbral je vse svoje moči in se mukoma po treh zavlekel za bližnjo lesko. Tu bo varen, gotovo ga ne bodo opazili! Toda stokanje ga je izdajalo; da bi udušil stokanje, je škrtal z zobmi in začel gristi travo. Čutil je, kako ga spet tema zagri-

nja, in le rahlo slišal topotanje nog in krike. Roke so mu bile brez moči, muka pod desnim kolonom je naraščala, slabost je prihajala vse do srca. Polasča se ga strahotna zavest o neizogibni smrti. Čuti, kako počasi odtaka moč iz njegovega telesa. Da bi si mogel zavezati ranol! Hoče vstati, da bi si slekel suknjič ali strgal srajco s sebe, pa nemočen omahne nazaj; za seboj je videl umazano progo krvi, lepečo na bilkah kakor rdeča rosa.

Da, to je konec, smrt! Umreti bo moral, to je njegov zadnji večer.

Kje so zdaj njegove sanje, njegovi načrti, njegovo uporno zdravje in neuničljivo življenje. Ko so drugi bolehal in bili bolni, se jim je smejal. Ni poznal boleznih! Prividi zmagoslavja, junastva, priznanja, občudovanja ni vzpona nekam visoko, ki so ga krepili in ga delali pogumnega in drznega, blede in ugašajo v temi. Bil je šele na začetku poti, jasno je videl pred seboj svoj bleščeči se smoter. Zdaj ve, da ne bo prišel do njega, do konca, omahnil je nocojšnji večer in ne bo več vstal; tam, na zmagovitem koncu, pa so se ustavljale vse njegove misli, gnezde vse njegove želje, tam so imeli svoj temelj vsi njegovi načrti. In zdaj je vse zaman — toliko mraza, lakote, utrujenosti, negotovosti, bežanja, tudi dvomov, vendar pa toliko upanja in vere!

Zakaj je zamenjal varnost in ugodje meetnega uradnika in priznanega sportnika za to potepuško, tvegano in negotovo življenje, ki se mu v pravi luči razodeva šele v teh zadnjih trenutkih?

O, dobro je vedel, zakaj! Zaradi vere v zmago novih idej in novega, svobodnega človeka. Zaradi končnega in trajnega zagospodovanja nižjih, zaradi poslednje oblike družabnega življenja, ki bo človeštvu uničilo vse okove in mu odprlo vse studence. Ali ni bila to, vedno ena in ista, vedno enako plamenčasta trditve na vseh sestankih? Ali se je mogel on šteti med nižje? Ne, nikakor ne! Toda vse to je imelo čar novega, oslepljalo je z bleškom pravičnosti, enakosti, sproščenosti in svobode, kar vse je on tako ljubil.

Bil je ognjevit in viharen, hotel je delati, prenavljati, nekomu koristiti; svojo razgibano notranjost je moral nekam usmeriti n sprostili Materine besede o Bogu in njeno tiho, pozabljeno življenje se mu je zazdelo brezpomembno, preživelo in brez moči. Čutil je prihajati novi čas kakor požar, ki bo vse to trhlo, staro in preživelo požgal in uničil do tal — potem pa bodo on in njegovi gradili!

Dalje na sedmi strani.

»A hiše skrbni gospodar — mladike oljkove sežiga — da vmiril grozni bi vihar — in sveti dim se k nebu dviga. (Simon Gregorčič: »Oljke«, risha Gvidona Biorle za bibliofilske izdaje te pesnitve, ki jo je založila tombola Zimske pomoči.)

Planinski raj, objel v srebrnih gôr obroč,
tesnil je molk, pojila bratska kri,
ležil usode križ.
Si morda Sočo čul v grom in piš,
kako tožeče v zarjo hrepeni,
kot roža rada legla bi pod Krn
in nežno v cvete skрила bridki trn,
ki z ranami ovenel je zemljo.
Morda si trudno vstal, šel na Libušnje
brat maše, libere zadušne.
Moj glas se v tvoje vpletal je prošnjaj:
»O večni, glej naš dom! Razjasni zvezde
[mu temnéle

golobčki Tvoji oljke tko,
bridkost polega v božji grob,
mrliče večnost povezuje v snop,
da polni z njimi žitnico rodov.
V vstajenski zvon spreminja se naš
[navček:
moliva zdaj — in upajva — in verujva —
goriški slavček!

Severin Salt.

(Pesem je bila zložena za Gregorčičovo proslavo, ki bo v ljubljanskem dramskem gledališču v ponedeljek 23. oktobra in bo tedaj prvič javno recitirana.)

Velikega slovenskega misijonarja veliko delo

Škof Friderik Baraga med Indijanci

Na severu ameriških Združenih držav, na meji proti Kanadi, leži troje jezer, od katerih je vsako skoraj tako veliko kakor Jadransko morje. To so: Gorenje jezero (Lake Superior), Michigansko (Michigan) in Huronsko (Huron) jezero. Med Gorenjim in Michiganskim jezerom je polotok Gorenji Michigan, med Michiganskim in Huronskim jezerom pa polotok Dolenji Michigan. Na obeh je Baraga deloval kot misijonar, oba je upravljal tudi kot škof.

Na Gorenjem Michiganu so ob njegovem prihodu bivali Indijanci iz rodu Ojibve ali Cipeva. S tistimi, kar jih je živelo na severnem bregu Gorenjega jezera in v zahodno od tega ležeči zvezni državi Minnesota, jih je bilo vseh skupaj še kakšnih 25.000. Na Dolenjem Michiganu je pa stanoval rod Otava, ki je bil nekoč zelo številčen in mogočen, saj se po njem imenuje glavno mesto Kanade; v Baragovem času jih je pa bilo le še 4000. Jezikovno sta si oba rodova sorodna, kakor so si n. pr. slovanski jeziki, in spadata v algonkinsko indijansko jezikovno skupino, kakršnih je v severni Ameriki kakšnih enajst. Zgodovinsko odločilen čas za te Indijance je bila 2. polovica 17. in 1. polovica 18. stoletja. Takrat so prihajali k njim številni katoliški misijonarji, zlasti jezuiti, od katerih je nekaj umrlo tam mučeniške smrti in je Cerkev osvojila izmed njih že prištela med svetnike. Če bi bili Indijanci takrat sprejeti krščanstvo, bi se bili ohranili in razmnožili na svojem ozemlju in bi imeli svojo lastno kulturo. Pa ga niso, ker se niso hoteli odpovedati svojim hu-

lakoti so hodili smukati divji riž in nabirati gozdne sadeže. Ta ali oni si je napravil majhno njivico in jo posadil s krompirjem, koruzo in bučami. Stanovali so v kočah (vigvami), ki so jih naredili tako, da so v krogu zasadili v zemljo drogove, jih v sredi upognili in na vrhu zvezali, potem pa to ogrodje pokrili z lubjem. Stanovanjske opreme niso imeli nikake, ampak so čepeli ali ležali na lubju ali na bivoljih kožah. Kuhinjsko posodo so imeli iz bakra ali pa iz lubja, ki so ga zasmolili. Jedli so kar z rokami. — Ti vigvami so bili polni dima in smrada, včasih tudi polni mrčesa; vsak indijski misijonar se je moral kmalu sprijazniti z njim.

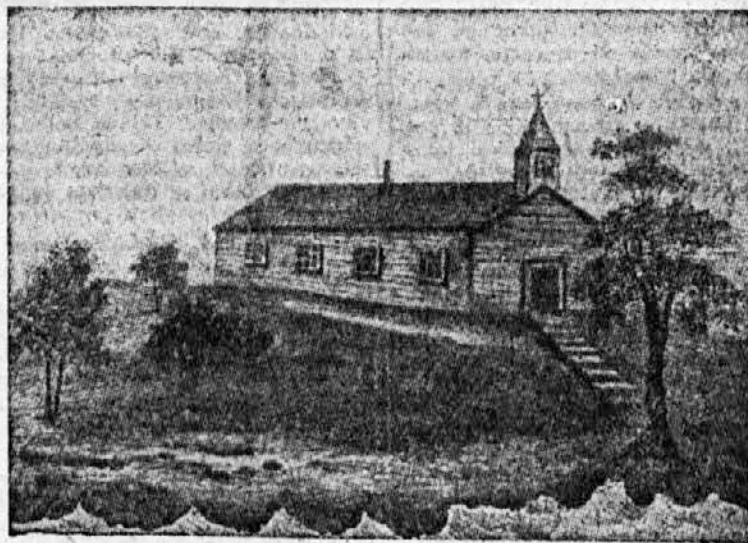
Knoblehar in njegovi tovariši so delovali med lahkomišelnimi, trenutnimi, skoraj samo na telo pozornimi črnci, pri katerih je bilo zelo težko kaj doseči. Baragovi Indijanci so pa bili bolj resni in preudarni ljudje, samo da so bili silno zapušteni. Za dobre vplive so bili na splošno zelo sprejemljivi. Kristjani, ki jih je vzgojil Baraga, so bili po večini zelo dobri; v pisnih, ki jih je pisal v domovino, jih je tudi Slovincem stavil za vzor. Zopet in zopet je nazorno gledal moč katoliške vere, ki v nekaj letih tudi divjaka prerodi in požlahtni. On in Pire večkrat hvalita tudi indijansko mladino, fante in dekleta, kako čisto in srmežljivo živijo in so jim mladostne zablude skoraj nepoznane. — Seveda so pa imeli Baragovi Indijanci tudi mnogo slabih lastnosti, s katerimi so se morali po spreobrnjenju boriti. Predvsem je treba omeniti njihovo veliko lenobo, iz katere

čim je poganske rodove tirala na zahod, na drugo stran Mississippija.

Iz L'Ansa je bil Baraga poklican za apostolskega vikarja Gorenjega Michiganu in je bil 1. novembra 1853 v Cincinnati posvečen za škofa. Za sedež svoje misijske škofije si je izbral mesto Sault Ste. Marie (Su Sent Méri) v vzhodnem kotu Gorenjega jezera. V maju 1. 1853 je pa prenesel svoj škofovski sedež proti zahodu, v mesto Marquette (Markét). Še isto leto ga je 9. oktobra na cerkvenem zboru v Baltimore zadela kap. S težavo se je pripeljal domov, kjer je biral in trpel na duši in telesu, dokler ga ni 19. januarja 1868 Bog poklical k sebi po plačilo.

Njegova apostolska vnema, ki se je bil navzel zlasti na Dunaju pri sv. Klementu Hofbauerju in ki je v domovini zavoljo jansenizma in jozeфинizma ni mogel razviti, je dobila v Ameriki, zlasti med njegovimi ljubljenimi Indijanci, pristo apostolsko polje. Neutrudno se je gibal za dušami, polet v žolnu, pozimi na nizkih sanjah, ki so jih vlekl indijanski psi, še večkrat pa na krpljah. Michigansko in Gorenje jezero žemeta večkrat valove, visoke kakor hiše. In neštokrat so taki valovi premetavali indijanski čolnike iz lubja, v katerem je poleg onega ali dveh indijanskih spremljevalcev skrčen ždel Baraga, ves premražen, premočen in prestrašen. Včasih ga je Bog skoraj čudežno otele, ko so že tudi njegovi hladnokrvni rdečkasti spremljevalci obupavali. Neštokrat so ga krplje, ki si jih je navezal na svoje mehke indijanske čevlje, žutile do krvi, pa je hodil na njih uro za uro, tudi po več dni, da je že komaj dihal. Zvečer ga pa ni čakala topla kopal in zložna postelja, ampak nekaj vej in dračja, na kateri mu je spremljevalec razgrnil dve ali tri odeje — na debelem snegu, po strupeno mrzlim nebež, da je pokalo dreve pragozda, skozi katerega ni držala nobena pot. Ko je Indijance zakuril ogenj, je Baraga ob njem molil brevir; po eni strani se je skoraj peko, po drugi strani mu je pa preznojena obleka sproti ledena. In ko je spremljevalec zaspi, ogenj pa ugasnil, je Baraga drgetal in šklepetal od mraza. Lahko rečemo, da je krplje šele tik pred smrtjo odvezal od svojih trudnih nog, saj je večji del njegove škofije prejel ko slej ostal za močvirji in pragozdi.

Ubog je prišel v Ameriko, ubog je ostal do smrti, kljub temu, da je bil rojen v graščini in da je bil nekaj časa tudi lastnik gradu. Skoraj edino njegovo imetje so bile knjige. Ko je kot škof nastopil v Saultu, je bila njegova škofovska palača skromna sobica, ki jo je imel najeto v majhni jezuitski leseni hišici. Njegov kaplan Bourion je začel hoditi drugam na hrano, ker se mu je pri Baragovi mizi želelec upri zoper neprestan krompir. Ko je hotel v svoji zadnji bolezni dati svojem zvestemu misijonarju Terhorstu podporo za njegovo šolo, mu je dal svojo srebrno uro, nekoliko pozneje pa svojih zadnjih 20 dolarjev, ki mu jih je bila prinesla dobra Irka, da bi si privoščil vsaj nekoliko boljše hrano. Kot misijonar in kot škof ni imel nikakih stalnih dohodkov. Njegovi revni Indijanci mu niso mogli prav nič dati, največ jih je moral on podpirati. Navezan je bil edinole na podporo, ki jo je dobival iz Evrope, zlasti z Dunaja, Monakovega in Lyonsa.

Prvotna cerkev v L'Ansu.

Pa mu vse to trpljenje in pomanjkanje ni bilo dovolj; tudi v dovoljenem si je odpovedal. Več ko 30 let ni pokusil nobene opojne pijače, zlasti zato ne, da bi laglje reševal svoje Indijance pred pijančevanjem, v katero so jih zapeljevali brezvestni beli trgovci. Ostal je zvest svojji zaobljubi, tudi ko je bil ves premražen in truden ter izčrpan do smrti in ko bi ga bil kozarec vina ali požirek žganja poživil in pokrepčal. — Svojih del in uspehov ni nikdar obešal na veliki zvon, ampak je molčal in vso čast zanje dajal Bogu. V Evropo je poročal o sebi samo zato, da je opozarjal na svoje misijone in dobival prispevke zanje. Sestri Amaliji, poročeni Gressel, ki mu je v Ljubljani dobivala podporo, je z vso odločnostjo ukazal, da mora sočigati vsa njegova pisma in mu takoj sporočiti, da je to res storila.

S svojim trpljenjem in svojimi žrtvami je klical božji blagoslov na svoje delo.

Da bi koristil tudi drugim Indijancem, ki niso spadali v njegove misijonske postaje, je kmalu po prihodu v

Ameriko zopet prijel za pero, ki ga je bil v domovini začasno odložil. Indijanski jeziki so zelo težki; zlasti glagol je silno bogat z oblikami, ki se v druge jezike skoraj ne dajo prevesti, ampak samo opisati. Slovenski izseljenec Resman je pisal iz Minnesote o Ojibvejih: »Indijanski jezik je včasih kakor cvrtanje ali žvižganje, včasih kakor vzdihovanje ali ropotanje.« Dolgi 5 let je moral Baraga pridigati in tudi spovedovati po tolmaču. Ko se je pa jezika naučil, je Otavcem in Ojibvejem napisal eno versko knjigo za drugo. Večinoma so doživele po več izdaj, tudi po štiri ali pet, čeprav so izhajale v precejšnjih nakladah. Uporabljali so jih tudi drugi rodni indijanski rodovi, celo v Kanadi. Indijancem so se tako priljubile, da so mnogi pred smrtjo izrekli željo, naj jim denejo molitvenik na prsi, ko jih bodo položili v grob. Iz njih so jih Baraga in njegovi sodelavci učili brati. Še čez stoletja bodo jezikoslovci uporabljali Baragove indijanske knjige, ko bodo proučevali tedaj še izumrlo algonkinsko jezikovno skupino. — Še več je pa storil Baraga za jezikoslovce, ko je napisal leta 1850 slovnico ojibvejskega jezika, v začetku l. 1853 pa ojibvejsko-angleški in angleško-ojibvejski slovar. Nepopisno veliko dela sta ga stali ti dve deli, saj je moral vse sam uganiti in razmisлити. Že ti dve knjigi bi delali čast enemu slovesnemu življenju. Baraga jih je napisal za misijonarje, da bi se jezika čim prej naučili. — Svoje knjige je pisal večinoma pozimi, ko ni mogel zdoma. Poleti je vstajal navadno ob treh, pozimi pa ob štirih. Nato je eno ali dve uri prehlil v

mravno ne kvarila. Verska šola je bila že takrat up in ponos katoliške Cerkve v Ameriki.

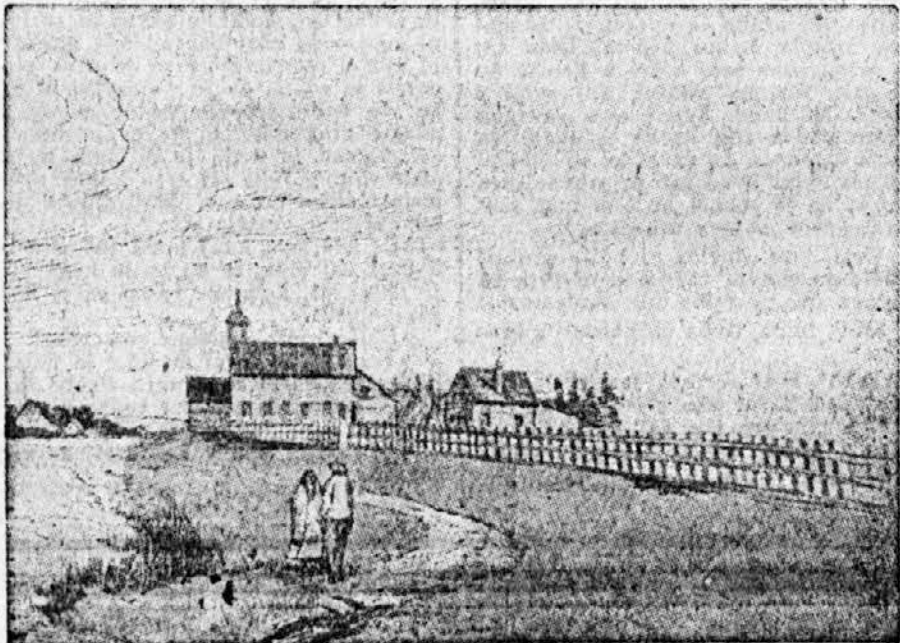
Indijanci so Barago silno ljubili. Še dolga desetletja po njegovi smrti ga niso skoraj drugače imenovali kakor »naš oče Banaga« (črke »r« ne morejo izgovoriti). Ljubili so ga predvsem zato, ker jih je tudi on neizmerno ljubil. Njegova prva indijanska okrožnica se upravičeno začne z besedami: »Ninidžand-sidog sajažinagog! Otročki moji, ki vas ljubim!« — Ljubili so ga zato, ker jim je govoril v sladki materinščini. Potem pa tudi zato, ker je znal tako prijazno občeavati z njimi. Lepih oblik vedenja je bil vajen še iz domačega grada, iz bivanja pri botru dr. Dollinarju in z Dunaja. Veljal je kot popoln gentleman, ki se ima v vseh okolištinah in za vsako ceno v polni oblasti in ki ima pri svojih plemenitih dejanjih tudi vedno najčistejšo namero. Zaradi svoje temeljitosti in široke izobrazbe, zaradi svojega lepega nastopa in zavoljo svojih velikanskih zaslug za širjenje krščanstva in krščanske omnice je bil najbolj spoštovana osebnost ob Gorenjem jezeru in so si tudi anglikanski protestantje šteli v čast, poznati se s njim. Na dan njegovega pogroba v Marquetteu je tudi v nekatoliških obratih počivalo vsako delo. V okrožju pri L'Ansu in v mestu, ki se po njem imenujeta, biva večina drugoverci. Po »Baragovi cesti« (Baraga Avenue) v Marquetteu hodijo katoličani in nekatoličani. Predlog, da se cesta imenuje po njem, je stavil njegov prijatelj protestant Peter White, predsednik tamkajšnje državne banke. Tudi eden izmed marquetteških poštarnih uradov nosi Baragovo ime. — Z neizbrisnimi črkami se je torej vpisal v srca Indijancev in belokožnih Američanov.

Med Slovenci je s Knobleharjem, ki se je po njegovem zgledu in vplivu odločil za misijonski poklic, vzbudil tolikšno misijonsko zanimanje, kakršnega potem dolgo več ni bilo. On stoji prvi v vrsti slovenskih duhovnikov, ki so šli za svojimi izseljenimi rojaki v Ameriko in tam pomagali ustanovljati in utrjevati božje kraljestvo. Že z njim so delovali Pirc, Skola, Mrak, Lavtžar, Čebulj, Andolšek in Vrtin. Po njegovem neposrednem ali posrednem vplivu so potem prišli v druge ameriške škofije Tomažević, Stibjel, Erlah, Trobec, Buh, Žužek, Tomazin, Plut, Velkanec in drugi, za katerimi so prihajali vedno novi, da je takrat živeli imeli n. pr. letopis ljubljanske škofije za l. 1932 natisnjenih 8 strani.

Dne 4. oktobra 1844 je Baraga pisal iz L'Ansa dunajskemu nadškofu Mildeju, ki je bil takrat predsednik Leopoldinake ustanove za podporo ameriških misijonarjev: »Tukaj mi večkrat tudi najpotrebnejša manjka. Pa kolika tolažba, kako preobilo plačilo in kako nepopisno veselje me čaka za takrat, ko me bodo na sodni dan nekateri teh mojih dobrih otrok v Kristusu, ali prav za prav vsi, kakor upam, obstopili in pričali pred ostrim Sodnikom: 'Ta nam je prvi označil tvojo božjo besedo; pripovedoval nam je o tvojem božjem usmiljenju, ki si ga po svojem Sinu izkazal ljudem, in je napolnil naša srca z vero in ljubeznijo do tebe.' O kako sem hvaležen Bogu, da me je poklical v težavni, pa neizrekljivo tolažitni misijonski stan!»

Ko ga je Bog poklical v Ameriko, je bil on skoraj edini, ki je v tistih »pokrajinah, ki so bile takrat še izključno indijanske, oznanjal krščansko blagovest. Ko je pa umrl, je tam zapustil lepo urejeno škofijo. Točno ga je torej označil njegov ameriški življenje pisec Verwyst: Saintliness in action, Delavna svetost.

Dr. Frane Jaklič

Baragova stolnica in njegova škofijska »palača« v Sault Ste. Marie leta 1853.

dim mravnim zablodam. Zaradi nenravnega življenja so izumirali. V divjem sovraštvu je en rod uničeval drugega. Potem so pa še belokožni raznesli mednje opojne pijače in razne nalezljive bolezni, zlasti koze, ki so ponekod pobrale prav vse ali skoraj vse prebivalstvo. Na več krajih so Barago opozarjali njegovi indijanski vodniki, da je tam včasih stalo veliko indijansko naselje, takrat pa niti ene koče ni bilo več. Baraga in njegovi sodelavci so torej prišli sprejeti v krščanstvo le še zadnje tisoče dveh izumirajočih indijanskih narodov, od katerih jih živi dandanes čisto krvnih samo še nekaj malega, večinoma po naselbinah (rezervatah), ki so od belega prebivalstva strogo ločene. Skoraj vsi so katoliške vere; njihovo mladež vzgajajo v šolah po večini redovnice.

V Baragovi dobi Otavci in Ojibveji niso bili več bojevitvi »Indijanci«, ki bi s sulicami in črti, loki in puščicami in bojnimi sekirami tomahavkami drveli peš ali na konjih nad sovražnika. Bili so le še siromaški ribiči, ki so imeli svoje vasice samo na bregovih jezer, in so hodili v gozdove zalezovati in streljati divjad in ji nastavljati pasti in zanke. Na spomlad so hodili tudi prestrezati sok neke vrste javora, ki so ga potem prekuhaval v varili za sladkor. Ob hudi

John Bouche, dolgoletni vodnik šola Baraga.

jih je navadno dvignila šele huda lakota, potem zahrbtno maščevalnost in še kar bolešno nagajenje do opojnih pijač. Pred spreobrnjenjem in krščanstvom so častili dobre in zle duhove, ki so jim darovali tobakove liste in druge malenkosti. Vedeč so, da biva neko Vrhovno bitje; vendar so precej pozabljali nanj in so šele od belokožcev zopet dobili jasnejši in pravilnejši pojmi o »Velikem duhu«, Bogu.

Baraga je deloval kot misijonar med Otavci na dveh postajah: od 28. maja 1831 do 21. septembra 1833 je bil v Krievem drevesu (Arbre Croche), to je v zalivu na severozahodnem delu Dolenjega Michiganu, nato pa do jeseni l. 1835 na Veliki reki (Grand River), ki se izliva v Michigansko jezero; ta njegova misijonska postojanka je bila blizu tam, kjer je zdaj mesto Grand Rapids. — Dne 27. julija 1835 se je, ko so se zamrzla jezera odtajala, z ladjo pripeljal med Ojibveje v La Point (sedanja angleška izgovorjava: Lapoint) na zahodnem delu južne obale Gorenjega jezera in je ostal tam do poletja 1843, nakar se je preselil na sredjo južne obale, na vzhodno stran Keweenawskega (Kjumnawskega) polotoka v L'Ansu (Lanz). Leta 1846 so na Keweenawskem polotoku začeli v velikem obsegu kopati železno, bakreno in srebrno rudo, kar je priskrbelo v deželo mnogo rudarjev, zlasti irskih, nemških in francoskih iz Kanade. S tem je Baraga nehal biti zgolj indijanski misijonar in je postal dušni pastir tudi belih priseljencev, katerim je pridigal v angleščini, francosčini in nemščini. V rudarskih okrožjih je vstala ena naselbina za drugo, eno mestce za drugim. In ker so bili rudarji večinoma katoliške vere, so želeli imeti tudi svoje cerkvice. Zdalj so je zgradili tu, zdaj tam. Bile so pa še take, kakršne so si delali Indijanci: lesene, z nizkim zvonikom, zunaj ometae, znotraj pa pobarvane. Okoli Gorenjega jezera se je začela udomačevati kultura in civilizacija. Baraga je prvič slišal klavir, videl prvo cesto, prvi voz. Pa to je bilo samo v rudniškem ozemlju.

Indijanci so z gnevom gledali dotok belih. Meja Združenih držav se se pomikale vedno bolj proti severu. Ob Baragovem prihodu je bila indijanska zemlja še svobodna in nezavisna; kmalu si je pa država začela vlenjati ono indijansko pokrajino za drugo. Na ozemlju, ki je maloštevilnim Indijancem služilo skoraj samo za lovišče, so stotisoči in milijoni delavnih belih ljudi dobivali možnost za življenje in napredek. Država je Indijancem plačevala letno odškodnino za njihovo zemljo — samo da so jih njeni agentje večkrat grdo goljufali. Baragove krščanske Indijance je puščala v njihovi siliših, ker so se oprijemali stalnega življenja, poljedelstva in obrti, do-